

”Lähellä kukkuu Karjalan käki”

Käki Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Karjalan-matkakeruuaineistoissa vuosina 1992 ja
2007

Venla Makkonen

Pro gradu –tutkielma

Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriohjelma, Kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriohjelma, Kulttuurihistoria

Venla Makkonen

”Lähellä kukkuu Karjalan käki”: Käki Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Karjalan-matkakeruuaineistoissa vuosina 1992 ja 2007

Sivumäärä: 64

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen käkeä osana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kahta keruuta, jotka käsittelevät matkoja Karjalaan. Keruut on järjestetty vuosina 1992 ja 2007. Käki Karjalan symbolina on huomioitu aikaisemmassa tutkimuksessa, mutta käki ei ole noussut tutkimuksen keskiöön aikaisemmin. Myöskään eläimiä arkistossa ei ole juuri huomioitu osana arkistotutkimusta. Tarkastelen käkeä symbolina, miten käkeä käytetään osana matkakertomuksen juonta sekä kuinka käki esiintyy osana kirjoittajien muistoja. Lisäksi tarkastelen, millaisia haasteita eläimistä kiinnostunut tutkija voi kohdata arkistotyössä.

Tutkimukseni on lähtenyt liikkeelle keruuaineiston käkimainintojen kartoittamisella, jonka jälkeen olen kategorisoinut käkimaininnat seitsemään eri kategoriaan. Osa maininnoista olisi voinut kuulua useampaan eri kategoriaan. Näin ollen suorittamani aineiston kategorisointi olisi voitu tehdä myös toisin. Lähestyn siis tutkielmassa laadullista aineistoani osin määrällisen tutkimuksen menetelmin.

Eläimet arkistossa ovat monesti piilossa, eli kysymys eläimistä arkistoissa liittyy arkistojen hiljaisuuksiin. Eläinmainintojen löytäminen voi vaatia eläimistä kiinnostuneelta tutkijalta viitseliäisyyttä käydä läpi suuri määrä aineistoa, sillä eläimiä ei välttämättä ole huomioitu osana aineiston kuvailutietoja. Aineistokokonaisuuksien etenevä digitointi voi tulevaisuudessa helpottaa uusien eläimiä sisältävän aineiston löytämistä arkistosta sisältöön kohdistuvien hakujen mahdollistuessa.

Käki esiintyy osana Karjalan-matkakirjoituksia monesti lyhyinä ja geneerisinä mainintoina. Käki toimii siirtokarjalaisille kulttuurisena symbolina, joka on kirjoittajille ja matkakirjoituksia lukeville tuttu. Näin ollen käki tarjoaa kulttuurisesti hyväksytyt ja ymmärrettävän mallin tunteiden ja ajatusten kuvaamiseen. Käen kukunta matkan aikana vie kertomusta eteenpäin sekä toimii merkinä tärkeistä hetkistä matkalla. Käen avulla kirjoitetaan omista matkalla heränneistä tunteista ja ajatuksista, jolloin käen kukunta tai kukkumattomuus voi kertoa kirjoittajan ilosta tai surusta. Lisäksi käen avulla prosessoidaan menneen ja nykyisyyden välistä suhdetta, jota käsitellään muistelun kautta.

Avainsanat: kulttuurihistoria, käki, karjalaiset, arkistot

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Aihe ja tutkimuskysymys	4
1.2	Keruut matkoista Karjalaan	8
1.3	Tutkimuksen käsitteet ja metodit	13
2	Eläimet arkistossa	16
2.1	Eläintutkijan kohtaamat haasteet arkistotyössä	16
2.2	Käen symbolimerkityksiä keruuaineistossa	23
3	Karjalan käki	34
3.1	Käki osana matkakertomuksen juonta	34
3.2	Muistojen Karjala – Kertomusten Karjala	43
4	Loppuluku	54
	Lähdeluettelo	58
	Alkuperäislähteet	58
	Arkistoaineisto	58
	Aikakausi - ja sanomalehdet	58
	Verkkosivut	58
	Tutkimuskirjallisuus	59

1 Johdanto

1.1 Aihe ja tutkimuskysymys

"Kukkuu, kukkuu, kukkuu... Käki!

Aloin tavanomaisesti laskemaan elinvuosiani, montako kukkua se antaa? Eihän se varmaan montakaan kertaa, onhan kesä jo pitkällä, tuumin. Mutta se vain kukkui ja kukkui, eikä ollut vihnettä kurkussa. Unohdin jo koko laskennan. Istahdin mättäälle ja kukunta jatkui katkeamattomana. -- Se kukkuminen kesti yhtäjaksoisena ainakin kummenen minuuttia ja niin helakkana kuin vain käki parhaimmillaan. Olinhan elämäntyönikin liittynyt luontoon, jona aikana monta kukkua kuullut, mutta en lähelläkään näin pitkää yhtämittaista virheetöntä sarjaa. Silloin tunsin, että minullehan se kukkuukin. Se on se Karjalan käki, lintu, joka liittyy muistoihin ja lauluihin ja tullut melkein Karjalaisuuden symboliksi."¹

Katkelmassa matkastaan Viipurin läänin Uudellakirkolla kirjoittanut kiteyttää osuvasti monen matkoja Karjalaan tehneen kirjoituksissa esiintyvät elementit: käki kukkuu, kukkuminen pysäyttää sekä herättää muistoja. Kukuntaan voi liittyä jokin kansanperinteen elementti, kuten kukuntojen laskeminen tai tieto siitä, milloin ja miten käen kuuluisi kukkua. Lisäksi käen kukunta liitetään merkittäväksi osaksi omaa historiaa ja karjalaisuutta. Näin käen ja sen kukunnan merkitys itselle tiedostetaan ja tullaan huomioineeksi myös kukunnan laajempi symboliarvo.

Kuten alun lainauksesta voi huomata, keruuvastauksissaan kirjoittajat eivät muistele ainoastaan tekemäänsä matkaa, vaan myös esimerkiksi aikaa ennen evakkoon lähtöä, rajan taakse jääneeseen kotiin liittyviä tunteita tai kuultuja kertomuksia entiseltä kotiseudulta. Matka omalle tai suvun kotiseudulle voi nostaa matkaajilla esiin monenlaisia muistoja ja tunteita. Nämä heränneet muistot ja tunteet monin paikoin heijastuvat käkeen. Linnun äänen avulla historia tulee ikään kuin läsnäolevaksi nykyhetkessä. Tässä opinnäytetyössä tarkastelen, millainen rooli käellä on osana Karjalan-matkakertomuksia. Kysyn, mitä symbolimerkityksiä käelle annetaan, miten käkeä käytetään osana matkakertomuksen juonta sekä miten käki kytkeytyy osaksi muistoja. Lisäksi pohdin, millaisia haasteita eläimistä kiinnostunut tutkija voi kohdata arkistotyössä.

Aineistonani on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kaksi Karjalan-matkoja käsittelevää keruuta vuosilta 1992 ja 2007. Venäjän ja Ukrainan välisen sodan vuoksi matkat luovutettuun Karjalaan² ovat suurelta osin keskeytyneet ja siirtokarjalaisten kokemukset ovat

¹ SKS KRA. MK XI 12055. 1992.

² Karjalan alueellisesta määrittelystä sekä luovutettu Karjala -nimityksestä kts. esim. Savolainen 2015, 19–22.

alkaneet uudelleen kiinnostaa. Tästä syystä SKS ja Karjalan liitto ovat yhteistyössä tekemässä uutta keruuta matkoista Karjalaan.³ Tämä keruu jää kuitenkin aineistoni ulkopuolelle, sillä keruu oli vasta tekeillä opinnäytetyötä aloittaessani.

Tutkimukseni sijoittuu kulttuurihistorian kentälle yhdistäen humanistista eläintutkimusta ja arkistotieteellisen tutkimuksen näkökulmaa. Aiheeni puolesta työ liittyy myös osaksi laajempaa luovutettua Karjalaa ja siirtokarjalaisia käsittelevää tutkimusta. Kuten kulttuurihistorian piirissä yleisesti, ymmärrän kulttuurin merkityksen laajasti kaikkina niinä tapoina, joina ihminen on ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa. Kulttuuri toimii työssäni näkökulmana, jonka avulla voi pyrkiä ymmärtämään menneisyyden ilmiöitä ja niiden rakentumista.⁴

Eläintutkimus on noussut kulttuurihistoriassa tutkimuksen aiheeksi 1980-luvulta alkaen. Eläintutkimuksen piirissä tunnistetaan se, että selkeästi eläimistä kertovia lähteitä ei ole helppo löytää etenkin vanhasta aineistosta. Erica Fudge on kirjoittanut teoksessaan *Quick Cattle and Dying Wishes: People and Their Animals in Early Modern England* ihmisten olleen tiiviissä yhteydessä eläimiin menneisyydessä. Siitä huolimatta etenkin vanhemmissa arkistolähteissä on varsin vähän mainintoja eläimien ja ihmisten suhteesta. Maininnat eläimistä voivat olla esimerkiksi geneerisiä ja lyhyitä. Siinä missä Fudge käsittelee eläintutkimukseen liittyviä haasteita, Otto Latva ja Heta Lähdesmäki keskittyvät artikkeleissaan enemmän eläintutkimuksen mahdollisuuksiin. He pitävät tärkeänä monipuolisten lähteiden löytämistä ja käyttämistä osana eläintutkimusta. Lisäksi Latva ja Lähdesmäki nostavat esiin eläintutkimuksen monitieteisyyden tarjoamat laajat mahdollisuudet.⁵

Pekka Henttosen yleisteos *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen* antaa kuvan arkistoalan ja -tutkimuksen tilasta sekä Suomessa että kansainvälisesti. Kirjassa hän paneutuu arkistotyön ja tutkimuksen haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Ulla-Maija Peltonen on yksin ja yhdessä muiden tutkijoiden kanssa kirjoittanut useita etenkin SKS:n arkistoa ja kulttuuriperintöä käsitteleviä artikkeleita. Lisäksi hän on käsitellyt arkistojen hiljaisuuksien muodostumista erityisesti SKS:n kohdalla artikkelissaan *Arkistojen hiljaisuudet*.

---

³ Repo, HS 26.2.2023.

⁴ Kts. Esim. Ahonen et al. 2022, 11.

⁵ Fudge 2018, vii; Latva & Lähdesmäki 2020, 23–24; Latva & Lähdesmäki 2022, 470, 479.

Arkistotutkimuksen piirissä arkistojen vaikutusta tai mahdollisuuksia eläintutkimukseen ei ole juuri huomioitu. Eläintutkimusta ja arkistoteoriaa hyödyntäviä opinnäytetöitä olen löytänyt yhden.⁶ Eläintutkija Roderick P. Neumann on pohtinut, millaisia metodologisia kysymyksiä tutkijoiden tulisi huomioida kartoittaessaan eläimiä ja eläinten toimijuuksia arkistoista artikkelissaan ”Tracing the Historical Agency of Wild Animals in the Archives: Methodology and Multidisciplinarity in Posthumanist Political Ecology”. Myös Neumann huomaa eläintutkimuksen monitieteisyyden mahdollisuudet historian tutkimukselle erityisesti muiden tieteiden aineistokokonaisuuksien hyödyntämisen muodossa.

Aiheena ”eläimet arkistossa” on siis entistä enemmän esillä, vaikka tutkimusta aiheesta on niukasti. Eläintutkijat itse, kuten esimerkiksi Fudge ovat käsitelleet asiaa tutkijan näkökulmasta keskittyen arkistossa tehtävään lähdetyöhön, vaikkei hän käsittele aihetta arkistotieteellisen tutkimuksen näkökulmasta käsin. Myös arkistot itse huomioivat eläinten roolia entistä enemmän. Esimerkiksi syksyn 2023 Arkistojen päivän teemana on eläimet arkistossa.⁷ Arkistoissa ollaan tietoisia siitä, että eläimiä käsittelevää aineistoa on löydettävissä erilaisista aineistokokonaisuuksista. Tutkijoiden kiinnostus eläintutkimukseen tuo arkistoissakin esiin sen, ettei tietoa eläimistä välttämättä ole helposti löydettävissä. Tästä syystä sekä Henttosen yleisteos että Peltosen artikkeli arkistojen hiljaisuuksista ovat tärkeitä työni arkistonäkökulman kannalta.

Muistelua osana arkistojen keruuvastauksia siirtokarjalaisten kontekstissa on tutkinut Ulla Savolainen väitöskirjassaan *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka*. Savolainen keskittyy tutkimuksessaan lapsievakoiden muistelukerrontaan heidän muistellessa sekä evakkomatkojaan että myöhemmin tekemiään matkoja Karjalaan. Savolaisen kiinnostus ei rajoitu pelkästään muistelukerronnan rakentumiseen, vaan hän pohtii myös muistelun sijoittumista eri aikatasoille sekä muistelun roolia ja sen merkityksiä muistelijalle. Lisäksi luonnon ja eläinten merkitys muistelun osana on tärkeä osa väitöskirjaa. Savolainen huomioi, että monien evakkojen muistoissa esiintyy käki sekä pohtii lyhyesti käkeen liittyvän symbolismin muotoutumista. Savolaisen mukaan käen asema kotiseutukaihon symbolina kytkeytyy yleisempään romanttiseen nostalgiaan, kaihoon ja kaipaukseen liittyvään diskurssiin.⁸

---

⁶ Anttila 2020.

⁷ Musiikkiarkisto.fi, Vuoden teema, Arkistojen päivä.

⁸ Savolainen 2015, 11, 239–248, 280.

Karjalan-matkoja käsitteleviä kirjoituksia on julkaistu esimerkiksi karjalaisessa lehdistössä ja kotiseutumatkoista on tehty myös opinnäytetöitä. Tutkijat Liisa Lehto ja Senni Timonen ovat artikkelissaan ”Kertomus matkasta kotiin: karjalaiset vieraana omalla maallaan” käsitelleet SKS:n vuonna 1992 järjestämää keruuta. He tuovat ilmi, että Karjalaan tehdyistä matkoista on kertynyt monipuolinen aineisto sekä keruun että lehtikirjoitusten muodossa. Näin on tavoitettu matkoista kiinnostuneet henkilöt, mutta matkoihin kielteisesti suhtautuvien ääni ei pääse samassa määrin kuuluville. Lehto ja Timonen ovat kiinnittäneet käkeen huomiota analysoidessaan näitä samoja keruuvastauksia, jotka ovat lähteenäni. Tutkijat yhdistävät käen ja matkakuvausten stereotyyppisyyden yhteen jo otsikkotasolla ja huomioivat, että monissa keruuvastauksissa kukkuu Karjalan kähkönen.⁹

Ainut Karjala-tutkija, joka on kirjoittanut käkeä koskevan artikkelin, on Hannes Sihvo. Artikkelissaan ”Karjalan maill’ Kultakäköset kukkuu” Sihvo käsittelee käen symbolista roolia Suomalaisessa runoudessa. Hän käsittelee käkeen liitettyä symboliikkaa etenkin Karjalaan liitettävänä lintuna, mutta myös osana suomalaista ja kansainvälistä symboliikkaa. Sihvo tuo esiin, ettei käen merkitystä Karjalan tunnuslintuna voi ymmärtää käsittelemättä ensin linnun symboliikkaa laajemmasta kansainvälisestä kontekstista käsin.¹⁰

Käen kukunta on esiintynyt suomalaisissa runoudessa symbolina 1800-luvulta asti. Kenties tunnetuin esimerkki, jossa käki esiintyy kaihon ja kaipauksen symbolina on *Karjalan kunnaila* -kansanlaulu, johon Valter Juva on tehnyt suomenkieliset sanat vuonna 1902. Myös V.A. Koskenniemen runossa *Siell on kauan jo kukkineet omenapuut* (1906) liitetään yhteen kaiho ja käki. Hannes Sihvon mukaan käen ja Karjalan yhteyttä lisäsivät sodan myötä tapahtuneet aluemenetykset, vaikka käki ja Karjala on liitetty yhteen jo paljon aikaisemmin.¹¹ Käkeä ja Karjalaa liitetään yhteen myös muilla tavoin. Käki on Pohjois-Karjalan maakuntalintu ja lisäksi useampien karjalaseurojen kuorojen nimissä esiintyy ”kähköset”.¹² Käki ja kaiho on siis liitetty yhteen myös ilman Karjala-kontekstia, kuten Koskenniemen runossa, mutta myös suoraan yhteen kuten *Karjalan Kunnaila* -laulussa.

Karjala-tutkijat tuntuvat ottavan käen aseman annettuna sitä sen tarkemmin pohtimatta. Käen merkitys erityisesti siirtokarjalaisille ja heidän kaipuulleen tunnistetaan, sitä pidetään jopa stereotyyppisenä ja osin nostalgisena menneeseen haikailuna. Käen merkityksen

---

⁹ Lehto 2010, 8; Lehto & Timonen 1993, 89–92; Sihvo 1976, 172.

¹⁰ Sihvo 1976, 172.

¹¹ Savolainen 2015, 280; Sihvo 1976, 180.

¹² Esim. Karjalan kähköset -kuoro, verkkosivu.

tunnistamisesta huolimatta käki on monissa tutkimuksissa vain maininta ja linnun rooli tutkimuksen lähdeaineistossa esiintyvänä elementtinä otetaan itsestäänselvyytenä, johon ei välttämättä kiinnitetä sen enempää huomiota. Käki ei siis ole aikaisemmin noussut tutkimuksen keskiöön. Lähden liikkeelle ajatuksesta, jossa käki ei ole ainoastaan retorinen keino saavuttamattoman menneen haikailuun, vaan voi kertoa myös laajemmin kirjoittajien suhteesta luovutettuun Karjalaan.

Työni jakaantuu neljään osaan: johdantoon, kahteen käsittelylukuun ja loppulukuun. Johdannossa esittelen vielä alkuperäisaineistoni, tutkimuksen metodit sekä keskeiset käsitteet. Ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen eläintutkimukseen liittyviä arkistotyön haasteita. Lisäksi tarkastelen, miten käki esiintyy osana matkakertomuksia sekä millaisia symbolimerkityksiä käelle annetaan. Toisessa käsittelyluvussa pohdin käen merkitystä osana matkakertomusta. Luvun toisessa osassa käsittelen eri sukupolviin kuuluvien kirjoittajien muistoja. Loppuluvussa vedän yhteen työni pääkohdat ja tulokset.

1.2 Keruut matkoista Karjalaan

Alkuperäisaineistonani toimii kaksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Karjalan-matkoihin keskittyvää keruuta. Ensimmäinen *Muistoja Karjalasta XI: Kertokaa matkasta Karjalaan!* -keruu järjestettiin vuonna 1992 ja toinen *Aikapyörällä Karjalaan* -keruu järjestettiin vuonna 2007 yhdessä Karjalan Liiton kanssa. Yhteensä näissä keruissa on vastaajia 604.

Keruuaineistoihin kuuluu kirjallisten kertomusten lisäksi esimerkiksi valokuvia, pienpainatteita, videotallenteita ja äänitallenteita. Kyselyt on suunnattu karjalaisyhteisölle, vaikka myös muilla kuin karjalaiset juuret omaavilla on ollut mahdollista osallistua keruisiin.¹³ Keruisiin osallistuneet ovat päättäneet itse kirjoittaa, eli he ovat päättäneet osallistumisestaan omaehtoisesti.

Jyrki Pöysä kuvaa keruuta yhdessä tuottamiseksi, jossa keruun järjestäjät ja keruuseen vastaajat kohtaavat ja vaikuttavat toisiinsa. Vaikka nämä eri tahot eivät kohtaa kasvokkain, voi keruussa huomata haastatteluista tutun kysymyksen, vastauksen ja palautteen dialogin, jossa vuorovaikutus jakaantuu vain pidemmälle aikajänteelle kuin haastattelutilanteessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keruisiin vastataan keruukutsujen perusteella.

---

¹³ Lehto 2010, 8–9.

Keruukutsua voi lähestyä eräänlaisena ”mainoslehtisenä”, jossa yritetään motivoida kirjoittajia osallistumaan keruuseen. Kilpakeruiden kohdalla yksi motivaation lähde voivat olla ansioituneille kirjoittajille luvatut palkinnot tai kirjoituksen aiheen kokeminen tärkeäksi.¹⁴

Olen pyrkinyt löytämään keruuvastusten joukosta ne kirjoitukset, joissa mainitaan käki. Olen päättänyt keskittyä ainoastaan teksteihin ja rajannut valokuvat ja videot aineistoni ulkopuolelle. Lisäksi olen tekstiaineiston runsauden vuoksi rajannut aineistoa myös pelkästään Karjalan-matkoja koskeviin kirjoituksiin, sillä keruiden osana on myös paljon muuta muistelutekstiä. Lisäksi olen rajannut aineistosta pois lehtileikkeet sekä muut julkaisut, mikäli se on tullut joko kirjoituksen mukana tulleesta saatekirjeestä tai kirjoituksen muodosta ilmi. Myös laulujen siteeraukset olen jättänyt aineiston ulkopuolelle. Erityisesti *Karjalan kunnailta* -laulun alkua, jossa käki mainitaan on kirjoituksissa siteerattu, mutta aineistossa esiintyi myös Värttinän *Oi dai* -laulu, jossa mainitaan käki. Aineistoni koostuu siis arkistolle kirjoitetuista matkakertomuksista sekä runoista.

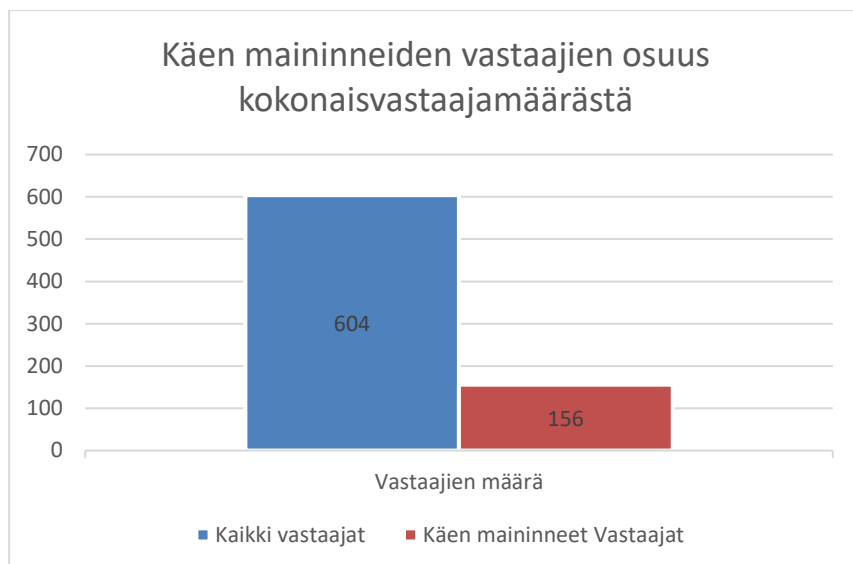
Käki mainittiin yhteensä 156 keruuvastauksessa. *Aikapyörällä Karjalaan* -keruuseen lähetettyjä vastauksia näistä teksteistä on 52, *Muistoja Karjalasta XI* -keruun osana käki mainittiin 104 kirjoituksessa. Se on yhteensä 604 vastaajan joukosta noin neljäsosa, aineistoni rajaukset huomioiden jopa suurempi määrä. 27 vastaajalla ei ole omakohtaisia muistoja Karjalasta, eli he ovat joko lähteneet aivan pieninä lapsina evakkoon tai syntyneet sodan jälkeen. Näissä teksteissä käkimainintoja eri konteksteissa on yhteensä 201, joista *Aikapyörällä Karjalaan* -keruuvastauksissa on 70 käkimainintaa ja loput 131 mainintaa käestä ovat *Muistoja Karjalasta XI* -keruuseen vastanneiden kirjoituksista. Aineistostani ei voi tehdä osin sen rajausten vuoksi päätelmää, että se kattaa kaikki aineiston käkimaininnat. Tarkoitus aineistoa lukiessa ei varsinaisesti ollut löytää kaikkia mainintoja käestä, vaan pikemminkin saada kokonaiskuva mainintojen määrästä. Olen tietenkin pyrkinyt lukemaan aineiston tarkasti ja luulen, että silmiini on osunut lähes jokainen maininta. En voi kuitenkaan olla siitä täysin varma.

Taulukko 1 Käen maininneiden vastaajien osuus kokonaisvastaajamäärästä.¹⁵

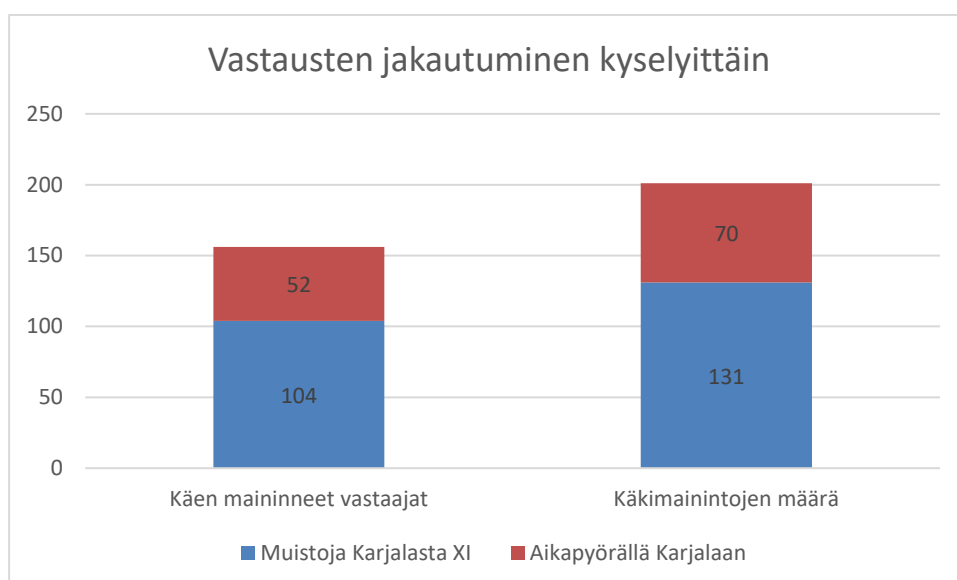
---

¹⁴ Pöysä 1997, 39–42.

¹⁵ SKS KRA. MK XI 1992; SKS KRA. Karjalan matkat 2007.

Taulukko 2 Käkimainintojen ja käen maininneiden vastaajien jakautuminen kyselyittäin.¹⁶

Neuvostoliiton viimeisen johtajan Mihail Gorbatschovin politiikka avasi siirtokarjalaisille vuonna 1988 mahdollisuuden matkustaa luovutettuun Karjalaan, vaikka osa oli epävirallisesti vierailut siellä jo aikaisemmin. Aluksi suuret matkatoimistot myivät matkoja ja pian pienetkin toimistot tarjosivat mahdollisuutta matkustaa Karjalaan. Matkoja järjestivät esimerkiksi sukuseurat, pitäjäseurat sekä muut yhteisöt, esimerkiksi suvut ja perheet.¹⁷ Neuvostoliiton romahtaminen vuonna 1991 ja muutamaa vuotta aikaisemmin saatu mahdollisuus matkustaa kotiseudulle vaikutti erityisesti vuonna 1992 järjestetyn keruun ajankohtaan. *Aikapyörällä Karjalaan* -keruu vuonna 2007 taas syntyi, kun matkoja Karjalaan oli jo tehty pidemmän aikaa ja erityisesti toisen ja kolmannen polven siirtokarjalaisten

¹⁶ SKS KRA. MK XI 1992; SKS KRA. Karjalan matkat 2007.

¹⁷ Lehto & Timonen 1993, 88.

edustajat olivat innostuneet matkustamaan. Vaikka aikaa matkustaa oli ollut enemmän, on *Aikapyörällä Karjalaan* -keruu kuitenkin merkittävästi suppeampi kuin vuonna 1992 järjestetty *Muistoja Karjalasta XI* -keruu. *Aikapyörällä Karjalaan* -keruuseen vastasi yhteensä 172 vastaajaa, ja se sisältää 1752 sivua tekstiä. *Muistoja Karjalasta XI* -keruuseen osallistui 432 vastaajaa sisältäen 5 961 sivua.¹⁸

Niin kauan kuin matkoja Karjalaan on tehty, ovat kotiseutumatkailijat halunneet kertoa kokemuksistaan. Matkoilta on kirjoitettu kortteja ja kirjeitä esimerkiksi sukulaisille. Lisäksi kirjoituksia on julkaistu runsaasti myös lehdissä. Karjalan-matkakertomukset asettuvat siten laajempaan Karjalaa käsittelevän kirjallisuuden kontekstiin. Se on menetetyn kotiseudun kirjallisuutta, mutta samalla se voidaan katsoa olevan myös ”takaisin saatu” kotiseutu, sillä siellä on päästy käymään. Institutionalistuneesta muistelusta on muodostunut siirtokarjalaisen identiteettipolitiikan osa. Tässä SKS:n keruutoiminnalla on ollut merkittävä rooli.¹⁹

Karjalan-matkakertomuksille on kehittynyt omanlaisensa rakenne. Tämä rakenne tulee monelle kirjoituksia lukevalle helposti tutuksi. Tuttu rakenne voi ohjata matkaa tekevää näkemään matkallaan tiettyjä asioita tai tuntemaan tiettyjä tunteita sen lisäksi, että matkasta myös kirjoitetaan tietyllä tavalla. Kertomuksista on tullut omanlaistaan perinnettä, joka myös yhdistää kotiseutumatkaajia riippumatta siitä, mistä päin luovutettua Karjalaa he ovat lähtöisin. Samantyyppisestä rakenteesta huolimatta erityisesti arkistoon lähetetyissä kirjoituksissa ja lehdissä julkaistuissa kirjoituksissa on eroja. Lehtikirjoituksissa on monesti pyydetty tiivistämään sanomaa, kun taas SKS:n Kansanrunousarkiston keruissa haluttiin tietää ihmiselle itselleen kaikkein tärkeimmistä matkalla esiin nousseista asioista. Nämä seikat eivät lehtien mukaan välttämättä kiinnostaneet lukijoita ja ne olisivat saattaneet saada kirjoitukset liian pitkiksi lehdessä julkaistavaksi. Näin ollen lehtitekstien ja arkistotekstien painotuksissa on eroja, jonka takia esimerkiksi arkistoiden teksteissä käsitellään enemmän tunteita. Mahdollista on myös, että lehtikirjoituksessa ei ole haluttu puida tunteita niin sanotusti julkisesti. Arkisto on voinut tuntua luontevammalta taholta tunteiden ilmaisun säilyttäväksi kohteeksi.²⁰

---

¹⁸ Luettelo SKS:n arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelman keruaineistoista. SKS:n verkkosivut.

¹⁹ Lehto 2010, 8–9; Pöysä & Timonen 2004, 241; Sihvo 1993, 158–159.

²⁰ Lehto & Timonen 1993, 89–91.

Pauliina Latvalan mukaan arkistolle kirjoitetut keruuvastaukset muodostavat oman kirjoittamisen lajinsa. Arkistolle kirjoittamisessa eri kirjallisia konventioita ja kerronnan lajeja yhdistetään ja dialogi on monitasoisempaa kuin muissa kirjoittamisen muodoissa. Kirjoittaja käy dialogia ensinnäkin oman historiansa ja taustansa kanssa, keruun järjestäjän oletettujen toiveiden kanssa sekä kuvitellun lukijakunnan kanssa. Näiden avulla kirjoittaja pyrkii ymmärrettävästi jäsentämään oman tarinansa osaksi historiaa ja yhteiskuntaa sekä ymmärtämään nämä jäsenyksensä syyt itsekin.²¹ Tämä tuntuu sopivan myös kotiseutumatkailijoiden syihin kirjoittaa, sillä monet yrittävät ymmärtää kokemaansa kirjoittamisen kautta. Syitä kirjoittaa keruuseen on kuitenkin monia, eikä minun tarkoitukseni ole tämän työn osana pohtia kirjoittajien päämääriä.

Koska kirjoittajat liikkuvat kirjoituksissaan monilla aikatasoilla muistellen paitsi matkaansa myös omaa elämänhistoriaansa jäsentäen sitä, on tarpeen huomioida myös muistelukerrontaan liittyvät lähdekriittiset pohdinnat. Taina Ukkonen on väitöskirjassaan tuonut ilmi, että muisteluaineistot ovat monipuolistaneet historian tutkimusta ja tuoneet uusia näkökulmia tutkimuksen keskiöön. Muistelukerronnan lähdekritiikki ei liity siten niinkään muistelukerronnan epäluotettavuuteen ja sen selvittämiseen, mitä ”oikeasti” on tapahtunut. Tutkimuksen pääpainona voidaan nähdä etenkin nykyisin se, mitä ja millä tavoin muistellaan. Näin ihmisten omat muistot ja historiakuvat pääsevät osaksi historiankirjoitusta muistelijoiden ja tutkijan välisen vuorovaikutuksen kautta.²²

Kirsi-Maria Hytönen on kirjoittanut keruukirjoituksissa esiintyvistä aikatasoista. Keruun kysymykset esitetään tässä päivässä, tai toisin sanoen keruun toteuttamisen aikaan, kysymysten kohteiden sijoittuen kuitenkin usein menneisyyteen. Kirjoitushetkellä kirjoittaja liikkuu tämän hetken ymmärryksen ja muistellun ajankohdan välillä yhdistellen kerronnassaan näitä aikatasoja, eli kirjoittaja tulkitsee menneisyyttä nykyhetkestä käsin. Näin kerronnassa yhdistyvät muistot sekä kirjoitushetken tieto tapahtumista. Hytönen tuo esiin, että näiden kirjoituksen aikatasojen lisäksi on olemassa vielä kirjoituksen lukijan aikataso.²³ Arkistoaineistoja voidaan lukea vielä pitkään niiden syntyaikankohdan jälkeen, minun käyttämäni aineistot ovat syntyneet noin 30 ja 15 vuotta sitten. Tulkitsen varmasti kirjoituksia nyt toisin kun jos lukisin niitä niiden syntyaikaan.

---

²¹ Latvala 2004, 161.

²² Ukkonen 2000, 240.

²³ Hytönen 2016, 313, 319–322.

Lähteenä käyttämäni kirjoitukset sijoittuvat myös osaksi matkakertomusten genreä. Käytän tässä työssä matkakertomuksia lähteenä, mutta en kuitenkaan tutki kirjoituksia matkakertomuksina. Kuitenkin matkalla olo vaikuttaa kirjoitusten luonteeseen vahvasti. Matkakertomuksiin ja muistitietoon pätee sama totuuden ongelma; kertomusten esittämiä väitteitä tai tapahtumia ei usein ole mahdollista todistaa. Kirjoitukset kertovat kirjoittajastaan sekä hänen kulttuurisesta taustastaan, joten matkakertomusten voi katsoa olevan yksi elämäkerrallisen kirjoittamisen muoto.²⁴ Karjalan-matkakertomuksissa omasta elämästä sekä suvun historiasta kirjoittaminen on vahvasti läsnä. Käsittelen matkalla olon vaikutusta kirjoituksiin ja käkihavaintoihin tarkemmin luvussa 3.1.

1.3 Tutkimuksen käsitteet ja metodit

Ennen ensimmäistä arkistokäyntiä pohdin, mitä kysymyksiä esitän aineistolle jo lukuhetkellä ennen täsmällisempien tutkimuskysymyksien muodostamista ja aineiston tarkempaa analysointia. Halusin heti tietää aineiston perustietojen lisäksi, missä ja millaisissa tilanteissa käki kukkuu. Nämä kysymykset eivät olleet aivan ongelmattomia, sillä käki saattoi kukkuu esimerkiksi runossa tai muistoissa. Joskus myös suoranaisesti liitettiin kukunta Karjalaan, jolloin näihin esittämiini kysymyksiin ei saanut vastausta. Toisaalta tämänkaltaiset huomiot ovat myös tärkeää dataa.

Keräsin tiedot käkimaininnoista ja niiden kontekstista luetteloon, jolloin sain muodostettua käsityksen siitä, monessako tekstissä mainitaan käki. Yhdessä tekstissä saatettiin mainita käki useammassakin eri kontekstissa, joten tekstien ja käkimainintojen määrät eroavat. Tämän jälkeen lähdin luokittelemaan aineistoa kategorioihin aineistolle esittämiäni alkukysymysten sekä tekstien tarkemman sisällön perusteella ja valitsin aineistosta kuvaavia esimerkkejä. Esittelen sekä kategorijaon että valitsemani esimerkit myöhemmin käsittelylukujen yhteydessä.

Teen siis laadullista tutkimusta, mutta lähestyn aineistoa osin määrällisen tutkimuksen menetelmin.²⁵ Tämä lähestymistapa on ainoastaan laajan aineiston hallinnasta johtuva seikka. Lähtökohtani oli, että aineistossa toistuvat samanlaiset aiheet ja teemat. Tämä osoittautuikin aineistoa läpikäydessäni oikeaksi, joten pystyin jo arkistotyöni osana hahmottelemaan

---

²⁴ Cooke 2016, 15.

²⁵ Esim. Taanila 2019, 2.

käyttämiäni kategorioita. Tiesin myös, että tekstejä ja käkimainintoja tulee olemaan paljon. Tästä syystä aineistonkeruuvaiheen Excel-taulukointi oli suorastaan välttämättömyys.

Katson tutkimusetiikan toimivan yhtenä tutkimusta ohjaavana metodologisena lähtökohtana.²⁶ Tutkimuseettiset periaatteeni painottuvat huolelliseen viittaamiseen ja hyvän tieteellisen käytännön noudattamiseen. Noudatan siis esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viittaamiskäytäntöjä. En mainitse tutkimuksessani keruuseen osallistuneiden nimiä, vaan käsittelemäni lainaukset löytyvät viitteessä mainitun keruun nimen, vuosiluvun ja sivunumeron perusteella.²⁷ Mainitsen lainausten yhteydessä kirjoittajista jotain tietoja, kuten esimerkiksi mistä kirjoittaja on kotoisin tai mihin matka suuntautuu. Näiden tietojen perusteella keruuseen osallistuneet eivät kuitenkaan ole tunnistettavissa lainausten yhteydestä.

Käki esiintyy sekä evakoiden itsensä että heidän jälkipolvensa matkakertomuksissa. Hahmottaakseni paremmin eri ikäisten henkilöjen muistoja ja muistelua, käytän muistohistoria- käsitettä. Käsite on suomennos Jan Assmannin *mnemohistory*-käsitteestä, mutta sovellan sitä samaan tapaan kuin Henrik Forsberg. Muistohistoria on työkalu, jonka avulla on mahdollista hahmottaa paitsi muistamisen konteksti, myös muistojen ja historiakuvien suhdetta. Forsberg hahmottelee muistohistoriallisen aikakauden, joka kestää tapahtumasta noin 100 vuotta eteenpäin. Tällöin hengissä on henkilöitä, jotka muistavat tapahtumat omakohtaisesti sekä heitä, jotka ovat syntyneet tapahtuman jälkeen. Näin ollen heidän muistonsa tapahtumasta perustuvat kuultuun ja kerrottuun, eli muistot ovat suodattuneet historiallisten representaatioiden kautta.²⁸

Muistohistoria käsitteenä liittyy myös kollektiiviseen muistiin. Kollektiivisen muistin ytimessä on ajatus muistin sosiaalisuudesta, eli yksilön muistot punoutuvat osaksi yhteisön muistoja. Muistelu nähdään aktiivisena prosessina, eli muistoja uusinnetaan ja luodaan nykyhetkestä käsin muistojen kuitenkin sijoituessa eri aikoihin ja paikkoihin. Kollektiivisen muistin yhdeksi tehtäväksi on nähty ryhmäidentiteetin vahvistaminen. Siksi tietynlainen muistelu tai muistojen mukautuminen tietynlaisten yhteisön hyväksymien raamien sisään on tärkeää.²⁹ Kotiseutumatkoja tekevien muistelu tapahtuu useilla aikatasoilla. Lisäksi eri paikat ovat usein merkittävässä osassa muistelua, esimerkiksi nykyhetken Karjala ja menneisyydestä

---

²⁶ Kts. Esim. Savolainen 2015, 42.

²⁷ Perinteen ja nykykulttuurin aineistoihin viittaaminen. SKS:n verkkosivut.

²⁸ Forsberg 2022, 317–319.

²⁹ Raivo 2007, 56–57.

muistettu Karjala. Kirjoituksista voi konkreettisesti huomata, kuinka muistot ja nykyhetki vaikuttavat sekä yksilön että yhteisön kokemukseen matkasta ja paikasta.

Koska käsittelen myös ihmisten ja eläinten vuorovaikutusta, työni kannalta tärkeä on myös toimijuuden käsite. Eläinten toimijuuden luonteesta on keskusteltu eläintutkimuksen piirissä paljonkin, eikä eläinten toimijuutta enää nykytutkimuksessa kielletä tai kyseenalaisteta.³⁰ Käsitellessäni eläinten toimijuutta tämän työn osana tarkoitan eläimen toiminnan vaikuttavuutta. Vaikuttavuus tulee näkyväksi ihmisen kokemuksen kautta, sillä eläimen kokemukseen ei ole mahdollista päästä käsiksi suoraan ilman ihmisen tuottamia lähteitä. Eläinten toimijuuden käsitteellä pyrin tuomaan ilmi, kuinka eläimet ovat mukana muovaamassa historiaa, kokemusta ja muistia. Eläimen ja ihmisen historiaa ei voi täysin erottaa toisistaan, vaan ne kietoutuvat yhteen, jolloin ei ole mielekästä käsitellä niitä toisistaan erillisinä.³¹ Tässä työssä tarkastelen käkeä ihmisen tuottamien lähteiden kautta, mutta ihmistä myös käen kuvauksien kautta.

Koska käsittelen eläimiä arkistossa, tärkeä käsite työlleni on myös arkiston sekä asiakirjan käsitteet. Arkisto voi tarkoittaa kontekstista riippuen joko arkistohuonetta, arkistonmuodostajan toiminnan tuloksena syntynyttä asiakirjakokonaisuutta tai tätä asiakirjakokonaisuutta säilyttävää organisaatiota. Asiakirja ja siihen liittyvät ominaisuudet voidaan ymmärtää monin eri tavoin, käsitteen liittyessä kuitenkin pääasiassa hallinnollisiin aineistoihin ja niiden tarpeista syntyviin määrittelyihin. Minun työni tapauksessa tärkeää on ymmärtää asiakirja niiden kulttuurihistoriallisen käytön näkökulmasta, jolloin asiakirjoiksi voidaan ymmärtää laajempi joukko ominaisuuksiltaan erilaisia aineistotyyppisiä.³² Tässä työssä käytän arkiston käsitettä tarkoittamaan pääasiassa arkisto-organisaatiota. Asiakirja-käsitteen sijaan pyrin käyttämään pääasiassa sanoja ”lähde” tai ”aineisto”, sillä ne kuvaavat omaa aineistoani paremmin ja ovat yksiselitteisemmin ymmärrettävissä. Työssäni esiintyvän arkistoteoreettisen näkökulman takia tulen kuitenkin käyttämään myös asiakirjan käsitettä. Sen vuoksi on tärkeää ymmärtää käsitteeseen liittyviä laajempia merkityksiä.

---

³⁰ Eläinten toimijuudesta kts. esim. Howell 2019.

³¹ Howell 2019, 201–203; Latva & Leskelä-Kärki 2022, 8–17.

³² Henttonen 2023, 20–24, 26.

2 Eläimet arkistossa

2.1 Eläintutkijan kohtaamat haasteet arkistotyössä

Ihmiset ja luonto toimivat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa. Kulttuurihistorian tutkimuksessa tähän vuorovaikutukseen on kiinnitetty huomiota erityisesti maataloustutkimuksen piirissä, jonka tutkimuksen kohteena ovat olleet pääasiassa kotieläimet ja viljelykasvit. Tutkimus on kehittynyt ihmiskeskeisyydestä kohti eläinten aktiivisen roolin ja toimijuuden tunnistamista osana tutkimusta. Tutkimus on koskenut pitkälti nisäkkäitä ja kotieläimiä, mutta tutkimuksen kohteena olevien lajien kirjo laajenee jatkuvasti.³³

Eläimistä kertovia lähteitä voi löytää esimerkiksi esineistöstä. Erityisesti vaatteissa ja soittimissa on voitu käyttää eläinperäistä materiaalia. Eläimiä esiintyy myös kuvissa. Varhaisimmat piirrookset eläimistä ovat kalliomaalauksia.³⁴ Tämänkaltaiset aineistot eivät kuitenkaan yleensä sijaitse arkistoissa, vaan pikemminkin museoissa. Eläinaineistot niiden muodosta riippumatta kertovat kuitenkin ihmisten ja eläinten vuorovaikutuksesta varsin konkreettisella tavalla.

Eläimiä esiintyy materiaalistien ja kuvallisten lähteiden lisäksi myös kirjallisissa lähteissä kirjallisuuden lajista riippumatta. Eläinten rooli on kuitenkin harvoin keskeinen kirjallisissa aineistoissa. Erica Fudge on selittänyt eläimiin ja luontoon liittyvien arkistolähteiden puutetta sillä, että etenkin vanhempina aikoina eläinten ja luonnon kanssa kaikista tiiviimmän suhteen omanneet olivat usein kirjoitustaidottomia. Lisäksi tietoa ihmisten ja eläinten suhteesta ei välttämättä koettu tarpeelliseksi tallentaa, sillä tiedot ja taidot eläinten kanssa toimimisesta välittyivät arjen toiminnan kautta. Näin ollen myöskään kirjallisia lähteitä eläimistä ei ole päässyt syntymään, tai niitä ei ole nähty säilyttämisen arvoisiksi.³⁵

Vaikka Fudge keskittyy tutkimuksessaan esimoderniin aikaan, uskon näiden samojen lähteiden puutteeseen vaikuttavien seikkojen vaikuttaneen pidempääkin. Kirjoitus- ja lukutaito alkoivat yleistyä 1800-luvun kuluessa, mutta esimerkiksi Suomessa kansakoulu oli pakollinen kaikille vuodesta 1921 alkaen. Silloinkin koulutusta ja etenkin vapaa-ajalla tapahtuvaa luku- ja kirjoitusharrastusta saatettiin pitää turhana varsinkin maaseudulla. Etenkin tyttöjen koulutus saatettiin nähdä turhana, eikä luku- ja kirjoitusharrastusta välttämättä tuettu

---

³³ Latva & Lähdesmäki 2022, 469–470.

³⁴ Latva & Lähdesmäki 2022, 475.

³⁵ Fudge 2018, vii–viii; Latva & Lähdesmäki 2022, 475–476.

perheissä.³⁶ Koulutuksen näkeminen turhana sekä se, ettei kirjoittamista nähty välttämättä etenkin naisille sopivana ajanvietteenä on vaikuttanut varmasti lähteiden syntyyn pitkälti vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.

1800-luvulla tieteellistyvän historian tutkimuksen myötä syntyi ajatus, jossa uskottiin arkistojen voivan säilöä kaikki relevantit dokumentit tulevaisuuden tutkimuksen tarpeisiin. Kuitenkin viimeistään 1900-luvun alkuvuosikymmeninä oli käynyt selväksi, ettei kaikkea asiakirja-aineistoa ole mahdollista säilyttää sen suuren määrän vuoksi. Lisäksi tulevaisuuden tutkimussuuntauksia ja siten tutkimuksen kannalta relevantteja asiakirjoja on mahdotonta ennustaa. Arkistot ovat sidoksissa oman aikakautensa ja yhteiskunnan vaatimuksiin. Tästä syystä pohdittaessa sitä, mitä lähteitä arkistoista on löydettävissä ja mitä ei, on syytä tarkastella arkistojakin tästä ajallisesta kontekstista käsin.³⁷ Eläintutkimuksen nousua ei ole osattu ennustaa, eikä eläinaineistoa ole aikanaan välttämättä pidetty tallentamisen arvoisina. Arkistojen ja eläinaineistojen kohdalla voi hyvin huomata, miten kaikki eläinaineistot eivät ole arkistossa ainakaan sellaisessa muodossa, jossa ne olisivat eläimistä kiinnostuneille tutkijoille helposti löydettävissä. Toisaalta eläintutkimuksen noustessa tutkimuksen keskiöön uusia aineistokokonaisuuksia on kerätty arkistoihin.

Otto Latva ja Heta Lähdesmäki tuovat esiin, että joskus saatavilla olevat eläinkuvaukset ovat yksipuolisia ja tarjoavat vain yhdenlaisen näkökulman ihmisen ja eläimen suhteesta. Tästä syystä eläintutkimuksen kannalta olisi tärkeää löytää tai tuottaa laajempi monia näkökulmia sisältävä aineisto, jotta tutkimuksen myötä olisi mahdollista haastaa kulttuurisia käsityksiä eläimen ja ihmisen suhteesta. Tämänkaltaisen aineiston tutkija voi koota esimerkiksi useampia arkistolähteitä yhdistämällä. Yksipuoliset lähteet johtavat siis Latvan ja Lähdesmäen mukaan monesti lähteiden alitulkintaan. Erilaisten aineistojen löytymisessä eläintutkimuksen monitieteisyys, ja esimerkiksi muiden tieteiden aineistokokonaisuuksien hyödyntäminen voi avata uusia lähdekokonaisuuksia tutkijoiden käyttöön.³⁸ Tästä syystä olisi tärkeää, että maininnat eläimistä löytyisivät myös arkistoista nykyistä helpommin. Näin laajenevan tutkimuksen tarpeisiin nousisi uusia tulkintoja tarjoavaa lähdemateriaalia.

Kysymys eläimistä arkistoissa liittyy siis arkistojen hiljaisuuksiin. Arkistojen hiljaisuudet voivat tarkoittaa sitä, että tiettyjä aiheita tai ryhmiä koskevaa aineistoa ei arkistoissa

---

³⁶ Hynninen 2017, 127–128.

³⁷ Henttonen 2023, 9–10, 96–70; Hupaniittu & Peltonen 2021, 7–8; Tollebeek 2004, 242.

³⁸ Latva & Lähdesmäki 2020, 23–24; Neumann 2022, 71–72.

yksinkertaisesti ole. Arkistot voivat olla hiljaa myös niissä tilanteissa, kun tutkijaa kiinnostava tutkimusaineisto ei syystä tai toisesta ole löydettävissä arkistoista, vaikka todellisuudessa arkistoissa olisi tutkimusaiheen kannalta relevantteja lähteitä.³⁹ Arkistojen hiljaisuudet voivat näkyä siis konkreettisenä lähteiden puuttumisena tai vaikeutena löytää sopivia lähteitä.

Ulla-Maija Peltonen esittää, että arkistojen hiljaisuudet syntyvät neljällä eri tavalla tai tasolla, kuten Peltonen itse asian ilmaisee. Ensimmäinen taso on arkistojen hiljaisuuksien syntyminen hankintapolitiikan tai aineistonkeruun toteutuksen myötä. Toinen taso kattaa seulonnan seurauksena syntyneet aukot. Kolmas taso on aineiston luetteloinnin ja kuvailun tuloksena syntyneet hiljaisuudet. Neljäntenä arkistojen hiljaisuuksia tuottavana tasona Peltonen mainitsee aineistojen käytön. Näiden Peltosen mainitsemien hiljaisuuksien muodostumisen lisäksi arkistojen hiljaisuudet voivat syntyä myös esimerkiksi tulipalon tai tuholaisien vuoksi tuhoutuneista asiakirjoista. Syytä on huomioida myös arkistoaineistojen tahallinen tuhoaminen sekä aineiston käytön rajoittaminen, jotka myös luovat arkistojen hiljaisuuksia. Käyttörajoitusten kohdalla arkistojen hiljaisuudet ovat kuitenkin usein vain väliaikaisia.⁴⁰

Eläinaineistojen tapauksessa keruiden avulla voidaan paikata arkistojen hiljaisuuksia järjestämällä eläinaiheisia keruita, joita esimerkiksi SKS on jo järjestänyt.⁴¹ Uudet keruut eivät kuitenkaan auta löytämään jo arkistoissa olevaa eläinaineistoa. Uudet keruut eivät auta tutkijaa ainakaan siinä tapauksessa, mikäli hän on kiinnostunut vanhemmista ajoista, jolloin tutkijan tulee tukeutua jo valmiiksi arkistoituun aineistoon. Siitä syystä keskityn seuraavaksi lähinnä Peltosen mainitsemiin tasoihin kolme ja neljä, eli luettelointiin, kuvailuun ja aineistojen käyttöön.

Ensimmäisen arkistovierailuni yhteydessä tutustuin ensimmäiseksi keruiden tietokantaan, josta etsin arkiston työntekijöiden avustamana käkimainintoja. Etsimme Karjalaan liittyviä tuloksia rajaten Käkisalmi -nimisen kaupungin haun ulkopuolelle. Hakutuloksia saimme noin 30, mutta joukossa oli myös aineistonani olevien keruiden ulkopuolisia tuloksia ja lisäksi esimerkiksi Käki -nimisiä henkilöitä. Hausta ei siis ollut apua arkistotyössäni, mutta alleviivasi hyvin ongelmaa, jota eläinaiheita tutkivat voivat arkistossa kohdata. Jos tietokannasta ei löydy mainintoja eläimistä tai niiden määrä on suppea, on tutkijan ensisijaisesti lukemalla ja selailemalla löydettävä itselleen relevantti tutkimusaineisto. Laajan

---

³⁹ Peltonen 2015, 184–186.

⁴⁰ Guðmundsson 2021, 72; Lihoma 2021, 135; Peltonen 2015, 186.

⁴¹ Luettelo SKS:n arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelman keruuaineistoista. SKS:n verkkosivut.

aineiston kohdalla siihen voi mennä paljon aikaa tutkijan käyttämästä aineistonhankintamenetelmästä riippuen.

Merkittävin syy sille, miksei relevantteja hakutuloksia tietokannasta saanut, on metatietojen puutteet. Metatietojen tarkoitus on kuvata asiakirjoja, niiden kontekstia sekä niihin liittyviä toimenpiteitä ja toimijoita. Metatiedoilla pyritään kuvaamaan sekä asioita, jotka eivät käy ilmi itse asiakirjan sisällöstä että kuvaamaan itse asiakirjaa ja sen sisältöä. Metatiedot voivat myös täydentyä asiakirjan elinkaaren eri vaiheissa. Minun tapauksessani aineisto on kerätty tutkimuskäyttöön ja metatiedot on laadittu arkistointia silmällä pitäen. Mikäli arkistoon päätyvä asiakirja on laadittu joltain muuta käyttötarkoitusta varten, esimerkiksi hallinnon tarpeisiin, tarvitsee asiakirja usein arkistossa enemmän metatietoja kuin alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Tämä johtuu siitä, että arkistoidun asiakirjan alkuperäisestä kontekstista arkiston käyttäjillä ei ole itsellään välttämättä tietoa. Arkistoon siirretyt asiakirjat säilyttävätkin metatietonsa elinkaarensa aikaisemmista vaiheesta ja metatietoja rikastetaan esimerkiksi kuvailun avulla arkistossa.⁴²

Käsittelen seuraavaksi metatietojen merkitystä aineiston löytämisen kannalta yleisellä tasolla, enkä erottele hallinnollisten asiakirjojen kulttuurihistoriallista käyttöä tai tutkimuksen tarpeisiin suoraan syntyneitä aineistoa toisistaan. Tässä yhteydessä keskityn etenkin asiakirjan sisältöön liittyviin kuvailutietoihin, sillä sisällön kuvailu vaikuttaa erityisesti siihen, mitä tutkija voi arkistosta saada käsiinsä. Toisaalta tutkijalle voivat olla tärkeitä myös asiakirjojen keskinäisiin suhteisiin liittyvät metatiedot, sillä muut samaan kokonaisuuteen liittyvät asiakirjat voivat kertoa lisää tutkittavasta aiheesta tai eläintutkimuksen kontekstissa sisältää eläimiin liittyvää tietoa, jota ei ole kirjattu kuvailutietoihin. Koska etenkin sisältöön liittyvät kuvailutiedot monesti laaditaan vasta päätearkistossa, en näe tarpeelliseksi erotella eri tarpeisiin syntyneitä aineistokokonaisuuksia tässä vaiheessa toisistaan.

Metatiedot voi olla laatinut joko asiakirjan luonut taho, ammattilainen arkistossa tai useampi taho yhdessä. Eri toimijat voivat painottaa eri asioita asiakirjoja kuvatessa, jolloin metatiedotkin voivat vaihdella aineisto- tai asiakirjakohtaisesti. Asiakirjan laatijat tuntevat asiakirjan ja sen syntykontekstin parhaiten. Lisäksi metatietojen laatiminen etenkin yksittäisille asiakirjoille on työläs prosessi riippumatta käytettävästä metatietomallista. Tästä syystä arkistot saattavat pyytää asiakirjat luovuttavaa tahoaa laatimaan metatiedot valmiiksi.⁴³

---

⁴² Henttonen 2023, 151–157.

⁴³ Henttonen 2023, 155, 252; Hänninen & Syrjälä 2022, 168.

Metatietojen laadinnan ohjeistaminen voi kuitenkin viedä paljonkin arkistotyöntekijän aikaa. Lisäksi arkistointiprosessin osana voi olla tarpeen täydentää tai tarkistaa metatietoja. Asiakirjan tai asiakirjakokonaisuuden luovuttavan tahon laatimat metatiedot sujuvoittavat arkistotyötä, sillä arkistotyöntekijöillä ei mene aikaa aineistoon tutustumiseen. Tämä ei kuitenkaan vielä poista arkistotyöntekijöiden tekemää metatietotyötä osana arkistointiprosessia.

Metatiedot voivat koskea joko asiakirjakokonaisuutta tai yksittäistä asiakirjaa. Päätearkistoilla voi olla kerralla paljon arkistoitavaa aineistoa odottamassa toimenpiteitä, jotta aineistot saadaan asiakkaille käyttöön. Tästä syystä kuvailutiedot saatetaan joskus laatia nopeasti, jolloin ne eivät välttämättä ole käyttäjän kannalta tarpeeksi yksityiskohtaisia. Tästä syystä arkistoissa aineistokokonaisuuksien kuvailu yksittäisten asiakirjojen sijaan on ollut monissa tapauksissa myös käytännön pakko. Aikaa ja henkilökuntaa tarkempien kuvailutietojen laatimiseen ja aineistokokonaisuuteen tutustumiseen arkistointivaiheessa ei välttämättä yksinkertaisesti ole.⁴⁴ Huomattavaa on, ettei kuvailutietojen tarkoitus ole kuvata asiakirjan sisältöä yksityiskohtaisesti. Asiakirjakokonaisuuden kuvaaminen muutamaaan virkkeeseen häivyttää kuitenkin asiakirjojen sisällön keskinäisiä eroja merkittävästi verrattuna yhden asiakirjan sisällön kuvaamiseen.

Peltonen on todennut, että hiljaisuudet kuvailun ja luetteloinnin kohdalla syntyvät, kun aineiston mahdollisesti sisältämiä hiljaisuuksia ei työssä oteta huomioon. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi aineiston sisältämiä mainintoja vähemmistöistä ei kirjata osaksi kuvailutietoja. Kuvailun ja luetteloinnin yhteydessä syntyvät hiljaisuudet varmasti suuremmaksi osaksi syntyvät tahattomasti. Aineiston luovuttavat tahot voivat omalla toiminnallaan eli aineistoa lahjoittamalla ja mahdollisesti metatiedottamalla aineiston itse purkaa arkistojen hiljaisuuksia. Vaikka arkistojen hiljaisuudet onnistuttaisiin ottamaan huomioon ei se vielä takaa sitä, että aineisto pääsee esiin.⁴⁵ Monesti arkistohenkilökunnalla ei ole mahdollisuuksia tutustua aineistoon riittävän tarkasti, jotta arkistojen hiljaisuuksien purkamiseen olisi mahdollisuuksia. Tämä johtuu usein siitä, että esimerkiksi kyselyissä voidaan kysyä tietystä aiheesta, mutta vastaajat kertovatkin jostain muusta. Vastaajat voivat myös tuoda tutkijaa yllättäviä näkökulmia esiin, kuten vaikkapa tutkimani käen. Vastauksissa esiin tulevat näkökulmat voivat tulla helposti esiin aineistoon tarkemmin syventyvälle

---

⁴⁴ Henttonen 2015, 155, 252–253, 264–265.

⁴⁵ Peltonen 2015, 186.

tutkijalle, mutta ei välttämättä pintapuolisesti aineistoon tutustuvalla. Arkistot eivät siis voi pelkästään omalla toiminnallaan purkaa hiljaisuuksia tai pitää huolta, ettei niitä synny.

Peltonen toteaa, että sellaiset aineistot mitä ei käytetä tutkimuksien lähdeaineistona tai mitä ei osata etsiä, jäävät hiljaisuuteen. Siksi myös tutkijoilla on rooli arkistojen hiljaisuuksien tuottamisessa ja toisaalta myös niiden poistamisessa. Tutkijoita tulisi entistä enemmän ohjata huomioimaan aineistossa esiintyvät hiljaisuudet ja poissaolot. Tämä voi avata uusia mahdollisuuksia tutkimukselle ja myös auttaa huomaamaan erilaisten piiloon jääneiden ryhmien toimijuuden paikkoja. Tämä poissaolevien toimijuuksien huomaaminen kattaa myös esimerkiksi eläinten toimijuuden, joka monesti on myös piilossa arkistoissa.⁴⁶

Kysymykseksi monien aineistokokonaisuuksien kohdalla muodostuu, mikä määrä metatietoja tai aineiston kuvailutietoja on riittävää.⁴⁷ Jokainen tutkija lukee aineistoaan tutkimuskysymys tai -tehtävä mielessään etsien oman tutkimuksensa kannalta relevanttia tietoa. Asiakirjaa ylimalkaisesti kuvaavat metatiedot eivät välttämättä auta tutkijaa ollenkaan, toisaalta liian tarkat metatiedotkin voivat hankaloittaa tarvittavien tietojen tai aineistojen löytymistä. Digitalisaation on odotettu tuovan helpotusta metatietojen ongelmiin, sillä digitoitu aineisto voi avata mahdollisuuksia asiakirjan sisältöön tapahtuviin hakuihin. Lisäksi sähköisten järjestelmien mahdollistama asiakirjojen järjestäminen joustavasti ja samanaikaisesti useisiin kategorioihin voi auttaa tutkijoita löytämään myös uusia aineistokokonaisuuksia. Tällöin tutkijalle voisi riittää se, että osaa tunnistaa ja löytää aiheelleen relevantin arkistoaineiston.⁴⁸

Eläinaineistojen kohdalla voidaan mielestäni hyvin puhua metatietojen riittämättömyydestä eläintutkimuksen tarpeisiin. Kuitenkin edellä kerrotusta voi huomata, ettei metatietojen laajentaminen ole arkistoille välttämättä realistista tai laajempaa tutkijakuntaa palvelevaa. Ratkaisut uusien aineistojen löytämiseen riippuvatkin siis luultavasti teknologian kehityksestä ja arkistoaineistojen etenevästä digitoinnista.⁴⁹

Aineiston löytämisessä arkistoammattilaisten ammattitaito ja tiedot aineistoista eivät digitalisaation kehittyessä tule menettämään merkitystään. Tietosuojalainsäädäntö vaikuttaa erityisesti arkistojen metatietojen laatimiseen sekä niiden avoimuuteen. Monet sähköiset tietojärjestelmät mahdollistavat laajan ja monitasoisen aineiston kuvailun. Näin ollen osa

---

⁴⁶ Neumann 2022, 72; Peltonen 2015, 187.

⁴⁷ Henttonen 2023, 155–156.

⁴⁸ Henttonen 2023, 168.

⁴⁹ Henttonen 2023, 273. Arkiston käyttäjien kohtaamista haasteista kts. Henttonen 2023, 273–278.

metatiedoista voidaan julkaista avoimesti saataville, kun taas osaan voi päästä käsiksi rajoitetusti tai osa metatiedoista voi jäädä pelkästään arkiston henkilökunnan käyttöön. Arkistoilta vaaditaan siis tasapainoilua sen välillä, miten taata aineiston helppo löydettävyys ja kuinka taas tarjota tutkijoille tarpeeksi laajat metatiedot.⁵⁰ Toisaalta tutkijankin on hyvä olla tietoinen siitä, etteivät suppeat julkiset metatiedot välttämättä tarkoita sitä, ettei aineisto voisi tarjota tutkimusaiheen kannalta tarpeellista tietoa. Arkistoaineistoista kiinnostuneilla tutkijoilla tulisi olla perustiedot arkistojen toimintatavoista, jotta he osaisivat hyödyntää arkistoja parhaalla mahdollisella tavalla.

Monet tutkijat hyödyntävät aikaisempaa tutkimusta ja sen lähdeviitteitä etsiessään tutkimukseensa aineistoa.⁵¹ Tämän lisäksi sattuman vaikutusta aineiston tai tutkimusaiheen löytymiseen ei voi unohtaa. Aineistoa selaillemalla tai jotain muuta etsimällä voi hyvin löytää esimerkiksi eläinmainintoja sisältävää aineistoa. Sattuman vaikutus tutkimusaineiston synnylle on varmasti monelle tutkijalle tai opinnäytteen tekijälle tuttua tutkimusaiheesta riippumatta. Sattuman vaikutusta ei kuitenkaan välttämättä tuoda tutkimuksen osana ilmi.

Löysin tässä työssä käyttämäni aineiston aikaisempaa tutkimusta hyödyntäen, mutta myös sattumalla oli osansa aiheeni ja aineistoni löytymisessä. Opintojeni ohessa törmäsin Liisa Lehdon toimittamaan *Kaipaus Karjalaan: matkoja kotiseudulle* -teokseen, jossa esiteltiin kahden käyttämäni keruun kirjoituksia. Kirjaa lukiessani kiinnitin huomiota siihen, miten monessa kirjoituksessa mainittiin käki. Vielä tässä vaiheessa en kuitenkaan syventynyt aiheeseen tarkemmin. Vasta joitain kuukausia myöhemmin lukiessani toisen kurssin yhteydessä Ulla Savolaisen väitöskirjaa lapsievakoiden muistelukerronnasta törmäsin käkeen uudelleen. Ihmettelin Savolaisen lyhyttä mainintaa käestä ja selvitettyäni asiaa lyhyesti totesin, ettei käen ja karjalaisuuden yhteydestä ole tehty tutkimuksia. Näin tulin löytäneeksi tälle opinnäytetyölle sekä aiheen että aineiston.

Arkistojen aineistot ovat osaltaan luomassa kollektiivista muistia. Arkistojen vaikutus kollektiiviseen muistiin näkyy erityisesti arkistoaineistojen hyödyntämisen kautta. Arkistojen aineistojen avulla on mahdollista tuoda ilmiöitä, ihmisiä ja kulttuurikomponentteja näkyväksi. Lisäksi arkistoaineistot vaikuttavat siihen, mitä menneisyydestä on mahdollista tietää ja muistaa.⁵² Tämän takia arkistojen hiljaisuudet eivät ole yhdentekeviä. Arkistojen

---

⁵⁰ Kivilaakso, Pesonen & Taavetti 2022, 108.

⁵¹ Henttonen 2023, 273.

⁵² Schwartz & Cook 2002, 3–4.

hiljaisuuksien purkamisella voidaan esimerkiksi vahvistaa yhteisöjä ja luoda ymmärrystä sekä menneisyydestä että nykyhetkestä.

Arkistojen hiljaisuuksia voidaan purkaa esimerkiksi tematisoimalla vanhoja aineistokokonaisuuksia käytettävyyks ja saavutettavuus silmällä pitäen. Myös yhteistyön mahdollisuus arkistojen, tutkijoiden ja aineiston lahjoittajien kanssa on hyvä pitää mielessä.⁵³ Tämä yhteistyö voisi olla esimerkiksi lahjoittajan tekemää aineiston kuvailua tai tutkimusaiheen tai -aineiston tarjoamista tutkijalle. Myös arkiston apu tutkijan työssä ja esimerkiksi kehoitus huomioida aineiston sisältämät hiljaisuudet voisivat auttaa arkistojen hiljaisuuksien purkamisessa.

Eläinaineistot jäävät siis monesti hiljaisiksi arkistoissa. Arkistoissa on eläimiä koskevaa aineistoa varmasti enemmän kuin tiedämme. Eläintutkimuksen kohdalla kyse ei siis ole siitä ettei aineistoa ole, vaan että sen löytäminen ei välttämättä ole helppoa. Etenkin uusien aineistokokonaisuuksien etsiminen voi vaatia tutkijalta viitseliäisyyttä. Koska eläimet ovat harvoin aineistoissa pääroolissa, eivät eläinmaininnat päädy myöskään osaksi metatietoja. Tämä on suurin syy siihen, miksi aineistoa voi olla vaikea löytää. Tähän arkistojen digitointiprojektit voivat tulevaisuudessa tuoda avun esimerkiksi mahdollistamalla sanahaut suoraan asiakirjojen sisällöstä. Arkistojen hiljaisuuksien purkamisen on tärkeää, sillä arkistojen aineistot ovat osa kollektiivista muistia. Arkistojen hiljaisuuksien purkamiseen voivat osallistua yhteistyössä sekä arkistot, aineistoa lahjoittavat tahot että tutkijat.

2.2 Käen symbolimerkityksiä keruuaineistossa

Jotta voin käsitellä käkeä osana SKS:n kyselyaineistoja, on minun käsiteltävä ensiksi aineiston syntyyn liittyviä kysymyksiä, eli keruutahon ja keruuesitteiden vaikutusta aineiston syntyyn. Keruutaholla on vaikutusta saatuihin keruuvastauksiin, sillä keruuvastaukset syntyvät dialogissa kirjoittajan ja keruutahon kanssa. Keruuesitteet, sen otsikko ja keruuesitteessä esitetyt kysymykset vaikuttavat siihen, ketkä keruuseen kirjoittavat. Lisäksi keruuesitteiden kysymykset vaikuttavat vastaajien kirjoitustyyliin sekä siihen, mistä vastaajat kirjoittavat ja mitä näkökulmia he nostavat esiin kirjoituksissaan. Mitä yksityiskohtaisemmaksi keruuesitteiden ohjeet on laadittu, sitä tarkemmin kirjoittajat usein

---

⁵³ Peltonen 2015, 185.

noudattavat sitä. Kirjoittajat haluavat kirjoittavat siitä, mistä he olettavat keruutahon haluavan tietää.⁵⁴

Vuonna 1992 järjestetty keruu *Muistoja Karjalasta XI* -keruukutsu on julkaistu lehdissä. Minun katsomani arkistoaineiston mukana ollut keruukutsu on painettu *Karjala*-lehdessä 15.11.1991. Vuonna 2007 järjestetty *Aikapyörällä Karjalaan* -keruun keruukutsu on sähköinen ja jo sen yhteydessä on mainittu yhteistyökumppani Karjalan Liitto. Minulla ei ole tiedossa, onko *Aikapyörällä Karjalaan* -keruun keruukutsua julkaistu myös lehdissä, vai onko keruukutsua välitetty vain sähköisessä muodossa.

Aikapyörällä Karjalaan -keruu oli kilpakeruu, *Muistoja Karjalasta XI* -keruuseen osallistuneita ei ole palkittu. Vuoden 1992 keruuesitteessä on haluttu kuulla erityisesti edellisen kesän matkoista, sillä sitä aikaisemmista matkoista Karjalaisen perinteen työryhmä oli jo järjestänyt keruun. Mikäli vastaaja ei ollut vastannut Karjalaisen perinteen työryhmän keruuseen, saattoi kirjoittaa myös aiemmin tehdyistä matkoista. Kiinnostusta erityisesti vastikään tehtyihin matkoihin perustellaan niiden liittymisellä ”ajankohtaiseen tilanteeseen”, eli Neuvostoliiton romahtamisen vuoksi tapahtuneella rajojen aukeamisella.⁵⁵

Vuoden 1992 keruuesitteessä tiedustellaan tunteista ja ajatuksista sekä ennen matkaa, matkalla että sen jälkeen. Keruussa halutaan tietää tunteista, pettymyksistä, uusista asukkaista, matkan tapahtumista sekä matkamuuistoista. Myös nuoremman polven kokemuksista on kiinnostuttu ja nuoria kehoitetaan kirjoittamaan matkasta itse. Lisäksi halutaan tietää, miksi on haluttu lähteä matkalle ja toisaalta miksi jotkut eivät halua matkustaa Karjalaan. Aiheeni kannalta mielenkiintoista on, että esitteessä on suoraan kysytty matkalla heränneistä muistoista.⁵⁶

Luonnosta ei ole kysytty vuoden 1992 keruuesitteessä lainkaan. Kysymykset, joiden voi tulkita koskevan ympäristöä liittyvät siihen, kuinka paikat ovat muuttuneet. Lisäksi kysytään, onko matkamuuistoksi otettu esimerkiksi vettä tai multaa.⁵⁷ Varsinaisesti luontoa ei ole kuitenkaan pyydetty kuvaamaan, vaan keruuesitteessä halutaan tietää lähinnä konkreettisista tapahtumista sekä tunteista ja ajatuksista, joita matka herättää.

---

⁵⁴ Hynninen 2017, 51–52.

⁵⁵ SKS KRA. MK XI 1992.

⁵⁶ SKS KRA. MK XI 1992.

⁵⁷ SKS KRA. MK XI 1992.

Myös *Aikapyörällä Karjalaan* -keruukutsussa kehoitetaan kaikenikäisiä kirjoittamaan matkasta. Keruukutsussa mainitaan vuoden *Muistoja Karjalasta XI* -keruu ja tuodaan hieman epäsuorasti ilmi, että matkailuinnostuksen jatkuessa halutaan nyt kerätä uutta aineistoa. Keruukutsussa kysytään, millaisia matkat ovat nyt, ikään kuin vertailukohtana aikaisemmin tehdyille matkoille. Sen lisäksi, että kutsussa pyydetään eri-ikäisiä vastaamaan ja kirjoittamaan omin sanoin, toivotaan kutsussa vastauksia myös ei-karjalaisilta vastaajilta. Muutoin esitetyt kysymykset ovat esitteessä pitkälti samoja; halutaan tietää kokemuksista, tunteista ja matkustamisen syistä sekä matkamuuistoista. Lisäksi kysytään, mitä Karjalan nykytilanteesta ja asukkaista ajatellaan. Uusia kysymyksiä verrattuna vuoden 1992 keruuesitteeseen ovat matkan reitti, matkakohteet, kulkuvälineet sekä matkojen merkitys kirjoittajille.⁵⁸

Aikapyörällä Karjalaan -keruuesitteessä ei kysytä luonnosta edes epäsuorasti, kuten *Muistoja Karjalasta XI* -keruuesitteen kohdalla. Toisin kuin *Muistoja Karjalasta XI* -keruuesitteessä, *Aikapyörällä Karjalaan* -keruuesitteessä on kuvia, joissa luonto on tärkeässä osassa. Myös keruuesitteen visuaalisuus luonnollisesti vaikuttaa vastaajien mielikuviin siitä, mitä heidän tulisi kirjoittaa.⁵⁹ Kummassakaan keruuesitteessä ei ole mainittu käkeä tai muitakaan eläimiä, joten keruuesite ei ole vaikuttanut vastaajien haluun kirjoittaa linnuista.

Keruuseen vastanneet ovat siis kokeneet tärkeäksi kertoa käestä osana kirjoituksiaan. Joskus etenkin kyselyjen kohdalla aineistoon tutustumalla voi löytää uudenlaisia tutkimuskysymyksiä. Tällöin tutkija lähestyy aineistoa toisenlaisilla kysymyksenasettelulla mitä kyselyjen laatijalla on ollut mielessään. Tämä on myös osa kyselyyn vastanneen, tutkijan ja arkiston välistä vuorovaikutusprosessia.⁶⁰ Edellä kuvattu on myös se prosessi, jonka avulla löysin itse aineistoni sekä tutkimuskysymykseni. Koen tärkeäksi tiedostaa sen, että myös minä olen vuorovaikutuksessa paitsi arkiston, myös keruuseen vastanneiden kanssa. Alun perin keruun järjestäjät eivät ole olleet kiinnostuneita käestä. Se on kuitenkin vastaajille ollut tärkeä aihe, joten he ovat kirjoittaneet siitä. Syy kirjoittaa käki osaksi keruuvastauksia vaikuttaa olevan enemmän kiinni sen merkityksestä kirjoittajille, eikä niinkään kirjoittajien pyrkimys miellyttää vastauksissaan tutkijoita kirjoittamalla siitä, mitä he haluavat tietää.

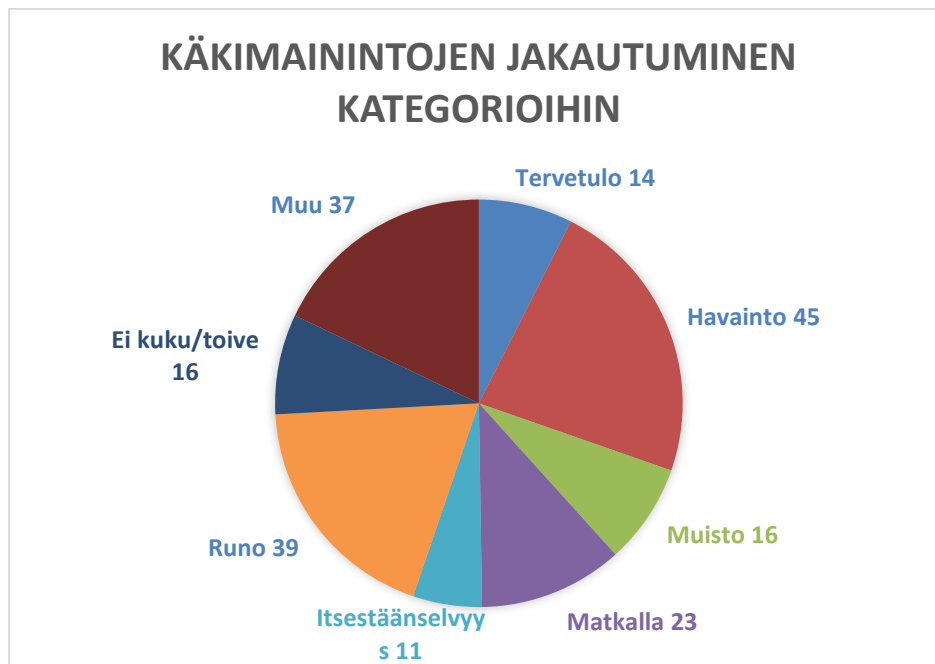
⁵⁸ SKS KRA. Karjalan matkat 2007.

⁵⁹ SKS KRA. MK XI 1992; SKS KRA. Karjalan matkat 2007.

⁶⁰ Korkiakangas et al 2016, 30–31.

Olen jakanut aineiston sen sisällön mukaan kahdeksaan kategoriaan: Tervetulo (14), havainto (45), muisto (16), matkalla (23), itsestänselvyys (11), runo (39), ei kuku/ toive (16) ja muu (37). Osa käkimaininnoista voisi kuulua useampaankin eri kategoriaan, mutta olen päättänyt jokaisen maininnan kohdalla vain yhden kategorian yksinkertaisuuden vuoksi. Tekemäni kategorisoinnin olisi siis voinut tehdä myös toisin. Koska kategoriat limittyvät toistensa kanssa, en pysty täysin käsittelemään kategorioita toisistaan erillään.

Taulukko 3 Käkimainintojen jakautuminen kategorioihin.⁶¹

Tervetulo- kategoriaan kuuluvat ne maininnat, joissa kirjoittaja itse tulkitsee käen tervehtineen tulijaa. Havainto -kategoriassa tarkastellaan usein lähemmin luontoa ja käen kukuntaa osana tehtyä ympäristön havainnointia. Muisto- kategoriassa käki on tavalla tai toisella osana muistoa tai muisteluprosessia. Matkalla -kategoriassa ovat mukana ne maininnat, jossa käki on kukkunut matkalla kirjoittajalle tärkeille paikoille. Itsestänselvyys -kategoria on kaikista suppein, mutta näissä teksteissä kirjoittaja tuo ilmi, miten käen kukunta on eräänlainen itsestänselvyys osana Karjalan-matkoja. Ei kuku/ toive -kategoriassa kirjoittajat kuvaavat sitä, miten käki ei kuku tai miten he toivoisivat, että se kukkuu esimerkiksi tulevalla matkallaan Karjalaan. Runo -kategoriassa sisältää runot, vaikka ne voisi sisältönsä perusteella jaotella myös yllä mainittuihin kategorioihin. Runot ovat kuitenkin genrenä niin erilaisia, että olen tyytynyt pitämään ne omassa luokassaan. Muu -kategoriassa ovat kaikki ne käkimaininnat, jotka eivät syystä tai toisesta sovi muihin kategorioihin.

⁶¹ SKS KRA. MK XI 1992; SKS KRA. Karjalan matkat 2007.

Vaikka en pysty täysin pitämään kategorioita toisistaan erillään, käsittelen niitä pääosin eri lukujen osana. Tässä luvussa käsittelen kategorioita havainto ja runo. Luvussa 3.1 perehdyn tarkemmin kategorioihin tervetulo, matkalla, itsestänselvyys ja ei kuku/toive. Luvussa 3.2 keskityn muisto-kategoriaan ja sekä sellaisten vastaajien muistoihin, joilla ei ole omakohtaista kokemusta Karjalasta. Kategoriaa muu käsittelen jokaisen luvun yhteydessä. Kategoriassa muu on sekalaisia käkimainintoja, jotka ovat aiheen käsittelyn kannalta kuitenkin mielekkäitä. Tiedostan, että tämä kategoria paikoin korostuu käsittelyssä. Tämä voi osin johtua myös kategorian laajuudesta. En ole kuitenkaan kyennyt löytämään muu-kategorian käkimaininnoille yhteistä nimittäjää, joka erottaisi sen selvästi muista kategorioista, enkä ole löytänyt toisista pääkategorioista sopivia aineistoesimerkkejä. En ole myöskään kategorisoinnin selvyyden vuoksi halunnut luoda useita hyvin pieniä kategorioita.

Käkimainintojen lisäksi tein tilastoa myös muista linnuista. Maininnan pääskysestä löysin 29 tekstistä ja Etelä-Karjalan maakuntalintu satakieli mainittiin 28 kertaa. Kolmanneksi eniten mainintoja sai peippo sekä jaetun neljännen sijan saivat ruisrääkkä ja varis seitsemällä maininnalla. Käen lisäksi teksteissä mainittiin ainakin 39 muuta lintua. Tässä tilastossa eivät ole mukana kotilinnut, esimerkiksi kanat, kukot ja hanhet, joita myös esiintyi kirjoituksissa. Tästäkään tilastosta ei voi tehdä päätelmää, että ne sisältäisivät kaikki lintumaininnat koko aineistossa. Muut linnut kattava tilasto kuitenkin kertoo käen aivan erityisestä merkityksestä kirjoittajille.

Huomasin lukuprosessin aikana kirjoittajien mainitsevan käen tietynlaisen kerronnan yhteydessä. Yksi selkein esimerkki tästä oli käkimainintojen esiintyminen muun luonnon kuvauksen yhteydessä. Nämä maininnat käestä olivat monesti lyhyitä ja olisivat voineet jäädä helposti huomaamatta, jos en olisi kiinnittänyt näissä tilanteissa erityistä huomiota tekstiin. Edellisessä luvussa toin ilmi, että monesti arkistoaineistossa esiintyvät eläinmaininnat ovat juuri tämänkaltaisia generisiä ja lyhyitä havaintoja.

"Jossain kaukana kukkui käki."⁶²

Tämä Metsäpirtissä vierailut matkaja huomaa kaukana kukkuvan käen, ja tyytyy vain lyhyesti toteamaan havaintonsa kirjoituksessaan. Seuraava Virroilla vuonna 1951 syntynyt, vanhempiensa kotiseudulla Laatokan saarella vieraileva matkaja liittää käen kukunnan osaksi ympäröivää maisemaa:

---

⁶² SKS KRA. Karjalan matkat 1392. 2007.

"Teltan suuaukosta avautuu näkymä Laatokalle ja lähellä kukkuu Karjalan käki."⁶³

Kirjoittaja istuu teltassaan ja katselee Laatokalle avautuvaa näkymää käen kukkuessa. Käen kukkuminen liitetään osaksi muun maiseman havainnointia, jolloin käen kukunta sovitetaan maisemaan saumattomasti. Käen ääni ikään kuin kuuluu osaksi maisemaa, eikä sitä tarvitse siten sen tarkemmin pohtia tai selittää. Kumpikin edellä esitettyjen lainausten käkimaininnoista on tyypillisiä havaintoja, joissa käen kuvataan kukkuvan joko kaukana tai lähellä.

Käki ei välttämättä esiinny Karjalan-matkakirjoituksissa vain siksi, että se kertoisi jotain itsensä ulkopuolelta. Tutkija Juha Isotalo on todennut, ettei eläimellä voida olettaa olevan vain välinearvon rooli osana tarinaa, vaan se voi olla merkittävä ja mielenkiintoinen osa sitä maailmaa, josta kirjoittaja kertoo.⁶⁴ Tässä tapauksessa käki on mielekäs osa sitä maailmaa ja todellisuutta, jota kirjoittajat kuvaavat. Tämä näkyy esimerkiksi monissa maininnoissa käestä ja Karjalan luonnosta, jota korostetaan ja havainnoidaan osana matkakertomuksia.

"Kaikki tämä lepäsi alkukesän vihreydessä ja ilta-auringon paisteessa, järvenselkä oli aivan tyyni, oli aivan hiljaista, jossain kukkui käki... aika pysähtyi hetkeksi."⁶⁵

Tässä Sortavalasta lähtöisin olevan naisen kirjoituksessa hiljaisuuden katkaiseva käen kukunta saa kirjoittajan havainnoimaan ympäristöään tarkemmin. Ympäristön merkitys ja kauneus avautuvat kirjoittajalle muun luonnon hiljaisuuden ja käen kukunnan luoman kontrastin välityksellä.

Liisa Lehto ja Senni Timonen ovat todenneet, että käki toimii Karjalan-matkakirjoituksissa Karjalan äänenä ja menetetyin Karjalan symbolina. Käen kukunta osana maisemaa muodostaa niin sanotusti auditiivisen maiseman. Hannes Sihvo käyttää auditiivisen maiseman käsitettä selittämään ylimalkaisen maiseman kuvaukseen yhdistetyn käen kukunnan tuomaa kuvauksen syvyyttä. Käen kukunta laajentaa maisemaa, sillä sen ääni erottuu muusta linnunlaulusta.⁶⁶ Käen kukunnalla osana maiseman kuvausta pyritään siis kertomaan maisemasta sellaista, jota vain näköaistin välityksellä ei ole tavoitettavissa. Käen kukunnan voidaan katsoa viestivän

---

⁶³ SKS KRA. Karjalan matkat 1513. 2007.

⁶⁴ Isotalo 2022, 519.

⁶⁵ SKS KRA. MK XI 12072. 1992.

⁶⁶ Lehto & Timonen 1993, 95–96; Sihvo 1976, 179–181.

kirjoittajille monenlaisia symbolimerkityksiä, jotka osaltaan lisäävät äänimaiseman kuvauksen syvyyttä.

Käen kuvauksen yhteydessä mainitaan monesti myös muita lintuja. Kuitenkin muu - kategorian lainauksessa kuvataan käkien kilpalaulantaa:

"Käet kuitenkin kukkuivat kilvan loisteliaassa kevätkesän iltapäivässä. Sitä joukolla seurasi haltioituneena Korpiiperän mäellä. Laskimme 3–4 käen kilpakukunnan. Totesimme ääneen ja äänettömästi, että tällaista voi kokea vain Karjalan kunnilla, lapsuuden kultaisilla poluilla."⁶⁷

Myös eläimillä on keskinäisiä suhteita ja vuorovaikutusta, joka tässä tapauksessa tulkitaan olevan useamman käen kuulijansa lumoavaa kilpalaulantaa. Lienee mahdotonta tulkita, mistä tämä käkien tulkittu kilpalaulanta johtuu. Haluan tässä kohtaa kuitenkin tuoda ilmi, että myös eläimillä on keskinäistä vuorovaikutusta, joka tulee ilmi ihmisten kirjoituksissa. Eläinten käyttäytymistä olisi kirjoitusten perusteella tiettyyn pisteeseen asti mahdollista tulkita, mikäli käyttäisi hyväksi esimerkiksi luonnontieteellistä tutkimusta. Latvan ja Lähdesmäen mukaan eläintutkimuksessa tieteidenvälisyys on avainasemassa, sillä siinä missä humanistisessa tutkimuksessa voidaan hyödyntää luonnontieteitä, voivat esimerkiksi luonnontieteilijät hyödyntää myös humanistista eläintutkimusta.⁶⁸

Anna Hynninen käsittelee väitöskirjassaan arkistolle suunnattujen keruuvastausten muodostumista. Hänen mukaansa kirjoittajat pyrkimään tekemään tekstistään uskottavan ja antamaan itsestään uskottavan kuvan. Tämän takia he myös usein toistavat olemassa olevia kerronnan konventioita.⁶⁹ Karjalan-matkakirjoituksissa käestä on muodostunut yksi kerronnan konventio, jonka avulla kommunikoidaan esimerkiksi paikkojen tärkeyttä ja matkalla heränneitä tunteita, kuten onnea ja ikävää.

"Ko myö avattii eväspakettiina siin rappusiil ja alettii syömää, ni sillo justii alko käki kukkuu Kiukari koivikos se kukku seissemä kertaa ja mie sanoin sil. "Älä veikkoset enempää kuku, en mie jaksu kauemmi ennää ellää" mut sit se innostu uvestaa kukkumaa. Ja mie olii onnellinen, et mie olii just siin paikas ja et se käki helskytti ko mie olii kotonai."⁷⁰

Muu-kategoriaan kuuluvassa lainauksessa Viipurin maalaiskunnassa kotipaikallaan vieraileva nainen kertoo käen kukkuvan kotinsa rappusilla istuessa. Hän kertoo tarkasti, missä käki

⁶⁷ SKS KRA. Karjalan matkat 1546. 2007.

⁶⁸ Latva & Lähdesmäki 2022, 479.

⁶⁹ Hynninen 2017, 77.

⁷⁰ SKS KRA. Karjalan matkat 293. 2007.

kukkuu ja laskee kukunat, joiden kansanperinteessä uskotaan kertovan jäljellä olevat elinvuodet. Vanha kirjoittaja kuitenkin sanoo käelle, ettei kukkuisi enää, sillä ei jaksaa kukkuja vastaavaa määrää vuosia enää elää. Käki kuitenkin vain jatkaa kukkumistaan kirjoittajan toiveesta huolimatta. Käen kukunta kotirappusilla saa kirjoittajan onnelliseksi. Käen kukunnan avulla kirjoittaja ikään kuin saa syyn kertoa kotirappusilla ruokailun ja paikan herättämien suurten onnen tunteiden merkityksistä itselleen. Lisäksi käki tarjoaa kulttuurisesti hyväksytyyn mallin kirjoittaa ja ilmaista itseään. Keskenään samanlaisten kirjallisten konventioiden ja kulttuuristen symbolien toistamisen avulla matkoistaan Karjalaan kirjoittaville avautuu mahdollisuus ilmaista suuriakin tunteita turvallisesti ja ymmärrettävästi.

Kuten edellisessä lainauksessa, monessa muussakin kirjoituksessa mainitaan käen kukkuvan juuri silloin, kun istutaan syömään eväitä. Eväiden ottaminen mukaan Suomesta tai niiden saaminen majoituspaikasta on toistuva teema useassa kirjoituksessa. Eväiden merkitys vaikuttaa olevan monelle kirjoittajalle tärkeä. Ulla Savolainen on kirjoittanut väitöskirjassaan eväiden merkityksestä osana evakkomatkaa. Eväät olivat evakkomatalla tärkeitä, sillä matkan pituutta tai seuraavaa mahdollisuutta syödä ei tiedetty.⁷¹ Kotipaikalla eväiden syöminen vaikuttaa olevan monelle merkittävä tapahtuma, jota käki kukunnallaan alleviivaa.

Kulttuurihistoriassa eläimiä ja luontoa on lähestytty perinteisesti tarkastelemalla niitä representaatioita, merkityksiä ja symboleja, joita ihmiset niihin liittävät. Näin voidaan saada selville, miten eläimiin on suhtauduttu. Samalla se kertoo ympäröivästä kulttuurista, sillä ympäröivän kulttuurin liittämät merkitykset eläimistä ja luonnosta vaikuttavat ihmisten ajatuksiin ja suhtautumiseen niitä kohtaan. Toisaalta nämä mielikuvat, symbolit ja representaatiot kumpuavat eletystä elämästä, ihmisten ja luonnon koetusta vuorovaikutuksesta.⁷²

"Käki oli aloittanut herkeämättömän kukuntansa ja siinä missä toinen käki lopetti niin toinen aloitti. Koko sen puolituntisen, jonka siellä vietimme saimme kuulla käkien konserttia. Eivät ne kaikki käet sieltä Karjalasta taskuissa pois lähteneet, tuskin yhtään, kun kotona en ole kuullut enää vuosiin käen kukuntaa."⁷³

Varsinais-Suomessa vuonna 1947 syntynyt nainen kuvaa muu-kategoriaan kuuluvassa lainauksessa samaa mitä moni muukin kirjoittaja: Karjalassa käet kukkuvat eri tavalla kuin muualla Suomessa. Se, kuulevatko ihmiset käen kukkumista omassa arkielämässään vaikuttaa

⁷¹ Savolainen 2015, 285–293.

⁷² Latva & Lähdesmäki 2022, 471–473.

⁷³ SKS KRA. MK XI 7672. 1992.

siihen, kuinka ihmiset käkeen suhtautuvat. Lainauksessa kirjoittaja toisaalta tuo ilmi karjalaisten suhtautumista käkeen verraten sitä muiden suomalaisten käkisuhteeseen. Kirjoittaja kiinnittää huomiota useiden käkien vuorotaiseen kukkumiseen koko sen ajan, joka he viettivät perillä hänen äitinsä entisellä kotipihalla. Verraten tilannetta vitsiin, jossa sanotaan evakoiden lähteneen Karjalasta käet taskuissa kirjoittaja tekee näkyväksi sen, että käen kukkuminen Karjalassa on erityinen tapahtuma eikä sopiva vitsailun aihe. Tilanteen juhlallisuutta ja Karjalaisten erityistä suhdetta käkeen tuodaan esiin myös muilla sanavalinnoilla, kuten kutsumalla kukunaa konsertiksi.

Arkistojen aineistoilla on siis myös symbolista arvoa, ei pelkästään arvoa tutkimusaineistona. Aineistot saavat symboliarvonsa, kun ne kertovat jotain itsensä ulkopuolelta. Aineistosta voi esimerkiksi tulla symboleja traumaattisista tapahtumista.⁷⁴ Trauman käsite voi olla ongelmallinen,⁷⁵ enkä tässä yhteydessä rupea tulkitsemaan kenenkään kokemuksia traumaksi, elleivät kirjoittajat niin itse tee. Karjalan-matkakertomuksilla voidaan nähdä olevan myös symboliarvoa, sillä ne kertovat siirtokarjalaisten yhteisistä kokemuksista. Näihin kokemuksiin kuuluu sekä evakkoon lähtö, kodin menetys että myös paluu Karjalaan. Aineistoa itsessään voi lähestyä symbolina ja lisäksi aineisto voi sisältää myös symboleja kuten esimerkiksi käen.

Käki esiintyy yleisesti suomalaisessa kansanrunoudessa ja kansanperinteessä. Käki ei siis esiinny pelkästään karjalaisten perinteessä, vaan se on yleisesti käytetty symboli paitsi Suomessa myös muualla Euroopassa ja Intiassa. Esimerkiksi Lönnrot ja Eino Leino ovat käyttäneet käkeä symbolina runoissaan. Esimerkiksi *Kantelettaren* esipuheessa sekä *Kalevalassa* mainitaan käki. Käki esiintyy myös yleisesti karjalaisessa itkuvirsiperinteessä sekä muussa kansanrunoudessa. Yleisesti runoudessa käki on ennelintu, kevään tulon symboli ja onnen lintu. Hannes Sihvo on tuonut esiin, että kotiseutu ja kotiinpaluu on myös yksi yleisimmistä runojen teemoista.⁷⁶ Karjalan-matkoihin liittyvissä runossa nämä teemat, käki, kotiseutu ja kotiinpaluu nivoutuvat yhteen.

Symbolina käestä kertovatkin ehkä eniten runot. Luulen, että käki on valittu runon osaksi, koska se kertoo tai symboloi siirtokarjalaisille jotain yhteistä ja tunnistettavaa. Se on nykyisin erityisesti karjalaisen kulttuurinen symboli. Muutama runo kertoo kokonaisuudessaan käestä.

---

⁷⁴ Blanco-Rivera 2009, 144.

⁷⁵ Trauman käsitteen ongelmallisuudesta esim. Forsberg 2022, 314–316.

⁷⁶ Sihvo 1976, 172–177; Sihvo 1993, 157.

Erityisesti runoissa puhutaan kultaisesta käestä, kuten seuraavassa muolaalaisen miehen kirjoittamassa runossa:

"Kukkuu kukkuu kulta käki
kultahopeinen järven selkä,
anna aatoksen liitellä
kansaa karjalan kiitellä,
jos missä lienet käkönen
kukkuu karjalan kansalle.

Kukkuu kukkuu kulta käki
metsät vihreät lehtot tuuheat,
koivuissa soi kulta ääni,
kukuntaasi kuulemaan
saapuu kansa karjalan,
kukkuu käki rauhaa malle
kukkuu kunniaksi karjalaan."⁷⁷

Muiden kategorioiden osana käki on fyysisesti kukkunut, se on havainnoitu ja huomattu eri yhteyksissä. Runossa kukkuva käki ei välttämättä perustu millään lailla oikeasti koettuun. En tiedä, onko edellisen lainauksen runo kirjoitettu Karjalan-matkalla koetun perusteella vai onko runo saanut matkalta inspiraationsa. Kuitenkin runossa, kuten muissakin matkakertomuksissa käen kukunnalla ja Karjalan luonnolla on tärkeä rooli. Käen tai sen äänen kuvaaminen kultaiseksi tai hopeaiseksi on tuttu jo *Kanteletaresta*. Käen kukunnan ja rauhan on liittänyt yhteen esimerkiksi Eino Leino.⁷⁸ Nämä keinot puhua ja käyttää käkeä runon osana eivät ole siis mitenkään erityisiä juuri Karjalan-matkoihin liittyvissä runoissa, vaan yleisesti tunnettua ja käytettyä runon kieltä.

Useimmiten runot kertovat kuitenkin itse matkasta tai ne on laadittu matkalla kokeman perusteella, ne voivat siis olla eräällä tavalla matkakertomuksia runon muodossa. Sen vuoksi

---

⁷⁷ SKS KRA. MK XI 7704. 1992.

⁷⁸ Sihvo 1976, 177–178.

runoissa voi huomata samoja aiheita kuin matkakertomuksissa, esimerkiksi jo mainitsemani luonnon kuvausten tärkeyden. Myös runoissa käen kukuntaa havainnoidaan sekä matkan osana että kotona, käki toivottaa tervetulleeksi ja kukkuminen on osa muistoja. Lisäksi runoissakin huomioidaan, jos käki ei kuku. Samoin käen sanotaan esimerkiksi kukkuvan vuosia.

Runoissa käkeen liitetään onnen lisäksi kaihoa. Käkeen voi myös samaistua runon tai muun kirjoituksen osana. Kukunnan ja kaihon lisäksi myös käen äänettömyys tai käen poissaolo on runoissa yksi teema, jolla viestitään mielialan apeutta.⁷⁹ Seuraavassa runossa käen kukunnan poissaolo heijastaa kirjoittajan omaa tunnetilaa:

"--Vain tuokion katsoin ja toivoin ett käki kukkuis kuinennenkin.

Se on vaiennut tiedä en miksi, poisko lähtenyt poloinen tuo."⁸⁰

Tämän Hiitolassa kotonaan vierailleen naisen runossa toivotaan käen kukkuvan, turhaan. Samoin runossa etsitään syytä sille, miksei käki kuku. Runo on osa matkakertomusta, jossa erityisesti keskitytään kuvaamaan kotipihalla käyntiä ja sen herättämiä tunteita. Runot on usein kirjoitettu matkan jälkeen, jolloin runot toimivat itsen ja omien tunteiden ilmaisun välineitä myös Karjalan-matkojen ulkopuolella. Runojen avulla voidaan myös käsitellä matkalla koettua.

Olen tässä luvussa käsitellyt käkeä havainto, muu- ja runo- kategorioiden. Havainto-kategoriassa käki esiintyy lyhyinä ja geneerisinä mainintoina joko yksinään tai muun luonnon tai maiseman havainnoinnin yhteydessä. Käen mainintojen yhteydessä kerrotaan usein myös muista linnuista, jolloin yhtenä havainnoinnin mahdollisuutena on eläinten keskinäinen vuorovaikutus sekä kuinka ihminen suhtautuu lintuihin. Muu-kategoriassa käki mainitaan monesti jonkun muun kansanperinne aineksen yhteydessä. Runo-kategorian osalta on tärkeää huomioida kirjoittajien erilaiset ilmaisutavat. Siinä missä osa kirjoittajista on päätenyt ilmaisemaan itseään perinteisen matkakertomuksen muodossa, on osa kokenut samojen asioiden ilmaisemisen runon muodossa helpommalta tavalta. Näin ollen runo-kategorian tekstit olisi aivan hyvin voinut jaotella muihin kategorioihin, sillä runoissa esiintyvät samat teemat ja aiheet.

---

⁷⁹ Sihvo 1976, 178–179.

⁸⁰ SKS KRA. MK XI 11715. 1992.

3 Karjalan käki

3.1 Käki osana matkakertomuksen juonta

Matkakertomusten tarkoitus oli pitkään välittää tietoa maailmasta.⁸¹ Myös Karjalan-matkakertomuksissa on osin tarkoitus kertoa toisille Karjalasta kiinnostuneille, millaista entisillä asuinsijoilla on nykyisin. Kaikki eivät varsinkaan ennen rajojen avautumista tai senkään jälkeen ole päässeet käymään Karjalassa. Näin ollen matkoja Karjalaan tehneiden matkakertomukset ovat voineet toimia siteenä entisille asuinsijoille. Muiden kokemukset ovat voineet myös innoittaa matkustamaan Karjalaan.

Liisa Lehto ja Senni Timonen ovat analysoineet Karjalan-matkojen rakennetta. Matkan rakenne on usein kolmiosainen: Ensimmäinen osa matkaa on menomatka, johon kuuluu lähdön jännitys, odotus joskus myös sen pohtiminen, tulisiko matkaan lähteä ollenkaan. Lisäksi tähän vaiheeseen kuuluu esimerkiksi matkanteko, tullimuodollisuudet ja majoittuminen rajan takana majapaikkaan. Toinen osa on kotiseuturetkipäivä, johon kuuluu matka kotikylään ja sen tärkeille paikoille sekä erilaisen seremoniat ja juhlat. Viimeinen osa on paluumatka, jolloin monelle matkaajalle iskee väsymys, hämmennys ja helpotuskin viimeistään rajamuodollisuuksien jälkeen.⁸² Tässä luvussa käsittelen Lehdon ja Timosen hahmotteleman rakenteen kahta ensimmäistä osaa: matkaa ja kotiseuturetkeä. Tarkastelen matkakertomuksista identifioimiani kategorioita matka, tervetulo, itsestänselvyys sekä ei kuku/toive pyrkimyksenäni selvittää, millaisessa roolissa käki on osana matkakertomuksia.

"Pötkähdimme pitkäksemme iltakahvin maku suussa, korvissa Karjalan käen kukunta ja nenässä jo karjala haisi."⁸³

Lainaus kertoo Sortavalasta kotoisin olevan naisen ja hänen tätinsä tunnelmista illalla ennen matkaa Karjalaan. Lainaus kertoo matkaan valmistautumisesta ja matkaan liittyvistä odotuksista. Useat kirjoitukset lähtevätkin liikkeelle juuri matkan valmistelusta ja kotoa. Matkalla oloa korostaa poissaolo matkustajan arjesta. Itseä tarkastellaan matkakertomuksissa suhteessa poissaoloon, muualla oloon sekä ulkomailla vierailuun.⁸⁴ Ulkomaille matkustaminen tulee hyvin ilmi erityisesti osana rajamuodollisuuksia. Seuraavassa lainauksessa rajamuodollisuuksien osana esiintyy myös käki:

---

⁸¹ Cooke 2016, 17.

⁸² Lehto & Timonen 1993, 90.

⁸³ SKS KRA. MK XI 9958. 1992.

⁸⁴ Cooke 2016, 19; Lehto & Timonen 1993, 90.

"Käki kukkui yhden kerran juuri passikioskilla seisoessani, ja puut lehtivät kauniisti."⁸⁵

Näin kuvaa matkansa alkua Viipurissa vuonna 1938 syntynyt nainen. Matkaa voi tarkastella myös elämän symbolina. Matkan aikana ylitetään rajoja, jotka voivat olla henkisiä sekä konkreettisia. Matka voi myös jakaa menneen ja nykyisen.⁸⁶ Karjalan-matkakertomuksissa matkan aikana ylitetään ainakin konkreettinen valtioiden raja. Rajamuodollisuuksia kuvataan monessa kirjoituksessa, sillä rajamuodollisuudet esiintyvät monesti arvaamattomana ja pitkänä tapahtumana. Se on ensimmäinen koitos ennen Karjalaan pääsyä, ensimmäinen konkreettinen este. Ulkomailla olo on monessa kirjoituksessa hallitseva elementti. Toisaalta ulkomailla oloa saatetaan kirjoituksissa kyseenalaistaa, vierailtaanhan monesti omalla tai suvun kotiseudulla.

"Taas autoon ja nyt kajahti Jo Karjalan kunnailta lehtii puu... sillä olimmehan kuulleet käenkukunnan."⁸⁷

Impilahtelaisen naisen kirjoituksessa kuvataan ryhmämatkalla linja-autossa tauolla tapahtunutta käen kukuntaa ja sen aikaansaamaa riemua matkustajissa. Käki kukkuu monesti matkalla, jolloin se on osa myös matkareitin kuvausta. Lainaus on *Muistoja Karjalasta XI* -keruuseen kuuluva, jonka keruuesitteessä ei pyydetty kuvaamaan reittiä. Siitä huolimatta myös moni vuoden 1992 keruuseen osallistunut on kuvannut matkareittiään tavalla tai toisella. Samalla he kirjoittavat myös konkreettisesti matkustamisen aikana kokemaansa, kuten esimerkiksi edellisen lainauksen käenkukunnasta ja sen innoittamasta laulusta.

Monet matkakertomukset rakentuvat reitin kuvaamisen ympärille muodostaen niin kutsutun reitti -juonen. Jyrki Pöysä huomioi, että reitti on kirjoituksissa monesti kuitenkin toissijainen, siinä tapauksessa kun kirjoituksen teemana on jokin muu matkalla tapahtuva muutos. Tällöin reitin kuvaaminen saattaa toimia kerronnan koossapitävänä rakenteena, jonka ympärille kirjoituksen juoni rakentuu.⁸⁸ Tämä tulee ilmi monissa Karjalan-matkakirjoituksissa. Reittiä kuvataan, koska sitä on pyydetty kuvaamaan, mutta tärkeää on juuri pääsy lapsuuden kotipaikalle. Matkan kuvaaminen antaa kehyksen kertomukselle ja sen avulla voidaan toisaalta myös korostaa Karjalassa käynnin merkitystä, kuten seuraavassa Räisälässä vuonna 1939 syntyneen naisen kirjoituksessa:

---

⁸⁵ SKS KRA. Karjalan matkat 1055. 2007.

⁸⁶ Savolainen 2015, 256.

⁸⁷ SKS KRA. MK XI 10854. 1992.

⁸⁸ Pöysä 2015, 42–43.

"Keväinen päivä ol monilmeine: Toisinaa paisto päivä kirkkaast, toisinaa roppas vettä, toisinaa rakkeita, mut käk kukku seki, jot kottii kottii kottii...."⁸⁹

Lainauksessa käen kukunta vauhdittaa matkaa kirjoittajan lapsuudenkotiin. Kuten jo totesin, matkakertomuksissa itseä tarkastellaan monesti suhteessa poissaoloon. Matkoja Karjalaan tekevällä suhde matkaan ja poissaoloon voi olla hieman erilainen kuin matkakertomuksissa, jossa vain vierailaan itselle tuntemattomissa paikoissa. Matkoistaan Karjalaan kirjoittavat eivät välttämättä matkusta itselleen vieraisiin paikkoihin vaan varsin tuttuihin maisemiin. Matkaa tehdään tässä ajassa, mutta läsnä on monelle menetetty koti, joka toimi arjen ympäristönä kirjoittajan lapsuudessa. Osa kokee evakossa olon poissaolona, jolloin kyseessä oleva matka on paluu eikä poissaolo. Toisaalta osa matkustajista huomaa lapsuudenkodin olevan poissa, joka korostaa poissaoloa.

"Käki kukkui nyt Sudenajan takana. Se oli onnen käki, sillä mutkan takana näkyi sitä metsää, jota halusin nähdä."⁹⁰

Viipurin läänin Uudellekirkolle matkustava nainen kuvaa käen kukunnan tuomaa onnea matkallaan. Mutkan takana siintää maisema, jonka kirjoittaja haluaa nähdä, mutka on rajana matkalaisen ja hänelle tuttujen ja tärkeiden paikkojen välillä. Yksi matkan aikana ylitettävä raja voi olla myös ajallinen. Näin matka Karjalaan jakaa elämän aikaan, jolloin Karjalaan ei päässyt ja aikaan Karjalassa käynnin jälkeen. Matka tekee saavuttamattomasta Karjalasta saavutettavan. Toisaalta osalle matkalaisista tehty matka voi olla myös suuri henkinen ponnistus, joka on täynnä toiveita ja tunteita, joista suurimpina kirjoituksissa esiintyy ilo ja pettymys.

Carsten Bregenhøj on tutkinut paluumuuttoa tekevien kokemuksia. Hänen mukaansa paluuseen liittyy aina erityisiä tunteita, vaikka uuteen kotiseutuun olisi sopeutunut hyvin. Paluu voi olla psykologisesti ratkaiseva käänne elämässä.⁹¹ Myös kotiseutumatkoja tekeville paluu tuntuu olevan monin tavoin erityinen asia. Se on voinut näyttäytyä mahdottomalta, joten pääsy kotiseudulle aiheuttaa suuria tunteita. Sen lisäksi vanhat muistot, tunteet, paluun ja evakkoon lähdön aiheuttamat muistot vyöryvät mieleen. Evakoiden tapauksessa kotiutuminen uusille seuduille on voinut olla vaikeaa, tai uutta kotia ei mielletä kotiseuduksi

---

⁸⁹ SKS KRA. Karjalan matkat 150. 2007.

⁹⁰ SKS KRA. MK XI 7432. 1992.

⁹¹ Bregenhøj 1993, 14.

ensinkään. Seuraavassa, Vuokselassa vuonna 1926 syntyneen naisen kirjoituksessa kuvataan kotipihalle saapumisen aiheuttamia tunteita:

"Kun saavuimme oman kotini pihapiiriin, sillä hetkellä tapahtui kuin ihme. Aurinko tuli esiin pilvien takaa ja paistoi koko loistossaan, samalla hetkellä alkoi käki kukkumaan. Olin niin mykistynyt ja liikuttunut, itkimme yhdessä ja halusimme toisiamme ja kuuntelimme käen kukuntaa ihan hiljaa sekä annoimme kyynelten vapaasti virrata, ilon ja surun tunteiden vapaasti purkautua. Käki kukkui kotiintulotoivotuksen 20 kertaa. -- Käen kukuntaa en ole kuullut koko siirtolaisuuden aikana."⁹²

Käen kukkuminen ja auringon esiin tuleminen samalla hetkellä kun kirjoittaja saapuu kotipihaan laukaisee liiketuksen tunteen matkaajissa. Paluun hetkellä koettiin sekä ilon että surun tunteita, joilla oli turvallinen tila purkautua juuri kotona. Hetken merkitystä kirjoittajalle korostaa vielä se, ettei hän ole siirtolaisuuden aikana kuullut kertaakaan käen kukuntaa.

Paikan kokeminen kodiksi edellyttää tunnesidettä paikkaan. Lisäksi koti on eletty ja koettu tila. Tiina Silvasti kirjoittaa maanviljelijöillä olevan erityisen vahva side tilaansa. Tilaa ja sen raivaajaa kunnioitetaan ja sukutilan jatkaminen koetaan tärkeäksi, jottei edellisten sukupolvien kova työ mene hukkaan.⁹³ Tämän voi huomata myös matkoja Karjalaan tekevien suhteessa omaan kotipaikkaansa. Kotipaikka on heille tärkeä, mutta menneiden sukupolvien työn valuminen hukkaan, kotitilojen ränsistyminen, huono hoito tai kotitalon poissaolo voi olla monelle matkoja tekeväälle vaikea kokemus.⁹⁴ Seuraavassa muu-kategoriaan kuuluvassa kirjoituksessa huomioidaan Karjalan nykytila verrattuna menneisyyteen:

"Kaikkea ei kuitenkaan ole pystyneet tuhoamaan, vielä on jäljellä Karjalan rehevä luonto monipuolinen kasvillisuus, linnunlauluineen käen kukuntoineen, sen maat ja järvet --"⁹⁵

Tässä Sakkolassa vuonna 1922 syntyneen miehen kirjoituksessa epäsuorasti arvostellaan sitä tuhoa, joka monen kotipaikkaa ja -kylää on kohdannut. Kirjoittaja kuitenkin on tyytyväinen luonnon kukoistamisesta. Vaikka moni tärkeä paikka on tuhoutunut, on luonto, linnunlaulu ja käen kukunta vielä jäljellä. Laura Huttunen hahmottaa väitöskirjassaan kodin paikaksi tai kiintopisteeksi, jonka kautta ollaan suhteessa ympäröivään maailmaan. Tämä koti tai kiintopiste voi käsittää sekä useita fyysisiä paikkoja että esimerkiksi perheyhteisön. Kodin

⁹² SKS KRA. MK XI 7783. 1992.

⁹³ Silvasti 2010, 175–176.

⁹⁴ Lehto & Timonen 1993, 92–93.

⁹⁵ SKS KRA. MK XI 10488. 1992.

käsitteellä on siis erilaisia ulottuvuuksia, joista omasta elämästä kirjoittamisen yhteydessä neuvotellaan.⁹⁶ Kuten edellisessä lainauksessa, on muuttuva entisen kodin ympäristö neuvottelun kohteena. Monen kotinsa Karjalaan sijoittavan kirjoittajan on hyväksyttävä entisen kiintopisteen katoaminen tai vähintään hyväksyttävä tässä kiintopisteessä ajan kulumisen myötä tapahtunut muutos. Joillain kirjoittajilla tämä voi tarkoittaa vahvempaa kiinnittymistä heidän nykyisille asuinsijoilleen, kun taas joillain lapsuudenkodin rauniot säilyttävät paikkansa kirjoittajan kotina.

Monet matkustajat puhuvat siis nimenomaan kodista, johon palaavat tai matkustavat. Monesti luonnon ja käen kukunnan avulla tehdään kotipaikkaa näkyväksi ja korostetaan sen merkitystä. Liisa Lehto ja Senni Timonen tulkitsevat, että kirjoituksissa luonto ikään kuin toivottaa kotiin tulijan tervetulleeksi ja myös samaistuu tulijoihin.⁹⁷

"Äkkiä pysähdyimme kuuntelemaan Karjalan käen kukuntaa. Voit vain aavistella miltä se meistä tuntui. Käki kukkui yli 50 kertaa. Puhelimme siinä että se toivottaa meidät tervetulleeksi kotipihalle. Se haluaa sanoa että tulkaa takasin. Olette olleet pois jo yli 60 pitkää vuotta. Linnut visertelivät läheisessä puussa. Tunnelma oli käsin kosketeltavan suloinen. Iloitsimme käen ja pikkulintujen toivottaessa meidät tervetulleiksi."⁹⁸

Lainauksessa käen kukunta herättää suuria ilon tunteita kotiin Viipurin läänin Pyhäjärvelle palanneissa. Vuonna 1927 syntyneen naisen kirjoituksessa käki kukkuu kauan ja sen tulkitaan olevan tervetuloitovotus kotipihalle saapuville yli kuudenkymmenen vuoden jälkeen. Käen tulkitaan sanovan, että se haluaa ”kotiväkensä” palaavan takaisin, aivan kuin se kaipaasi ihmisiä kuten ihmiset kaipaavat kotiaan ja sen käkeä. Myös muut linnut laulavat ja nekin toivottavat tulijat tervetulleeksi.

Michael Guida on tutkinut linnunlaulun herättämiä tunteita ja linnunlaulun merkitystä 1900-luvun Isossa-Britanniassa. Guidan mukaan linnunlaulun viehäytys johtuu osin kaupungistumisesta, jolloin linnunlaulu luonnon äänenä herättää ihmisessä erilaisia positiivisia tunteita kuin ihmisten toiminnan seurauksena syntyvistä äänistä. Linnut kuuluvat arkiseen ympäristöön myös kaupungissa, joten tutun linnun ääneen on ollut helppo liittää tunteita.⁹⁹ Käki on kuulunut karjalaisille omaan arkeen ja kotipihaan, joten siihen liitetään edelleen tunteita. Kuten monesta lainauksesta on jo käynyt ilmi, ei nykyisillä

⁹⁶ Huttunen 2002, 328–329.

⁹⁷ Lehto & Timonen 1993, 95–96.

⁹⁸ SKS KRA. Karjalan matkat 1435. 2007.

⁹⁹ Guida 2019, 372, 479.

asuinseuduilla välttämättä ole kuullut käen kukuntaa. Siksi käen kukkuminen entisellä kotipaikalla herättää aivan erityisiä tunteita.

Erica Fudge kirjoittaa eläimillä olevan rooli, jonka niiden oletetaan täyttävän myös sen jälkeen, kun suhde niihin on jo katkennut. Fudgen omassa tutkimuksessa tämä suhteen katkeaminen tarkoitti eläimen kuolemaa. Eläimillä oli siis tehtävä täytettäväksi vielä sen jälkeen, kun ne olivat kuolleet.¹⁰⁰ Karjalaan matkustavat vaikuttavat paikoin liittävän vastaavanlaisia odotuksia käen kukuntaan. Käki on ollut kirjoittajien nuoruudessa tärkeä osa kotia ja kotiseutua. Suhde kotiseudun käkeen on katkennut evakkouden myötä, mutta palatessa käen odotetaan edelleen kukkuvan entiseen tapaan ja näin täyttävän käelle asetetun roolin.

"Silloin tapahtui se episodi, jota ilman matkakertomus Karjalaan ei taitaisi olla edes julkaisukelpoinen. Käki, aito heinjokelainen suvultaan ja lauluääneltään, aloitti kukuntansa. Taikauskoinen en mielestäni ole, mutta kyllähän se käkikin jotain tietää. Yhdeksäntoista pehmeän helähtävää kukahdusta hän minulle esitti."¹⁰¹

Heinjokilaisen vuonna 1932 syntyneen miehen kirjoituksessa käen kukunta on itsestäänselvyys. Itsestäänselvyytensä hän pitää paitsi käen kukkumista Karjalassa, myös sen esiintymisen matkakertomuksessa. Kirjoittaja sanoo käenkin tietävän jotain. Käki tietää tehtävänsä, eli osaa kukkia oikeassa paikassa oikealle henkilölle. Näin käki toteuttaa kirjoittajan sille antaman tehtävän kukkumalla kirjoittajan kotiseudulla.

Eläinten toimijuutta on esimerkiksi linnun laulu.¹⁰² Lintu päättää tai ei pääte laulaa eikä ihminen voi sitä hallita. Käen kuten muidenkin lintujen kohdalla on kuitenkin huomattava, että ihmisen suhde niihin on linnusta riippuvainen. Ihminen ei voi ottaa kontaktia lintuun samalla tavoin kuin kotieläimiin, vaan linnun on tehtävä itsensä jollain lailla ympäristöön kuuluvaksi ja ihmisen havainnoitavaksi esimerkiksi laulamalla.

"Siinä istuessamme kuulimme yllätykseksemme käen kukkuvan. Se kai halusi osoittaa meille, että käen kukunta edelleen kuuluu Karjalan maisemaan."¹⁰³

Suojärvellä syntyneen naisen kirjoituksessa käen kukunta on yllättävää, mutta kuitenkin itsestään selvää. Kukunta on kuulunut ennen Karjalan maisemaan ja käen tulkitaan laulamalla

---

¹⁰⁰ Fudge 2018, 63.

¹⁰¹ SKS KRA. Karjalan matkat 861. 2007.

¹⁰² Latva & Lähdesmäki 2022, 472.

¹⁰³ SKS KRA. MK 10050. 1992.

haluavan osoittaa sen kuuluvan Karjalan maisemaan edelleen. Käki on siis osa ympäristöä ja maisemaa, mutta toisaalta käki osoittaa toimijuutta sijoittamalla itsensä tähän maisemaan.

Käen voidaan siis nähdä olevan hallitsevassa suhteessa siihen nähden, millainen sen ja ihmisen välinen suhde on tai millaiseksi se muodostuu. Käen ja ihmisen suhteessa voidaan kuitenkin huomata vastavuoroisuutta, kuten esimerkiksi seuraavassa muu-kategoriaan kuuluvassa lainauksessa:

"Yritimme laskea käen kukuntaa, mutta laskut menivät sekaisin. Taisi olla käkikin sekaisin kuullessaan ihmisääniä asumattomalla seudulla."¹⁰⁴

Jaakkimassa vuonna 1916 syntyneen naisen kirjoituksessa lintu reagoi ihmisiin ja ihmisten ääniin. Kirjoittaja tulkitsee käen menneen sekaisin kuullessaan ihmisten ääniä asumattomalla seudulla. Guida on omassa tutkimuksessaan huomannut, että linnut saattavat reagoida ihmisten ääneen ja ottaa tällä tavoin kontaktia ihmiseen. Hänen tutkimuksessaan satakieli reagoi sellon soittoon laulamalla.¹⁰⁵ Mikäli linnut reagoivat sellon soittoon, ei ole mahdoton ajatus tulkita asumattomalla seudulla taukoamattoman käen kukunnan olevan linnun reagointia ihmisääneen.

Jyrki Pöysä kirjoittaa toimijuuden sosiaalisesta peruskehuksesta. Toimijuuden sosiaaliseen peruskehysten ajatuksessa toimijuus tuotetaan ja koetaan suhteessa toisiin. Toiminnassa mukana olevat, sivusta seuraajat tai toiminnan kohteet ovat siis myös mukana tuottamassa toimijuutta.¹⁰⁶ Sekä ihmisen että linnun toimijuutta tuotetaan vuorovaikutuksessa ihmisen ja linnun välillä. Usein linnun voidaan katsoa olevan aktiivinen toimija ja usein ihminen on kukunnan kuuntelijana sivusta seuraajan roolissa. Välillä sekä ihminen että käki saattavat olla sivusta seuraajia.

"Kuitenkin kuuluisa Karjalan käki sekä entinen sen asukas minä olimme molemmat hiljaa."¹⁰⁷

Jääskessä vuonna 1923 syntyneen naisen kirjoituksessa käkeä tarkastellaan sen kukunnan poissaolon kautta. Kirjoittaja samaistuu käkeen, joka on hiljaa kuten hän itsekkin. Kukunnan poissaolo peilaa kirjoittajan omaa tunnetilaa. Emme voi tietää, johtuuko kukunnan poissaolo siitä, ettei käkeä ole maastossa. Kuitenkin lainauksessa käelle on asetettu toimijuus, sillä käki

---

¹⁰⁴ SKS KRA. MK XI 7392. 1992.

¹⁰⁵ Guida 2019, 370–373.

¹⁰⁶ Pöysä 2015, 129–130.

¹⁰⁷ SKS KRA. MK XI 7939. 1992.

on hiljaa ikään kuin seuraamassa tapahtumia sivusta. Myös ihminen omalla hiljaisuudellaan asettuu sivustaseuraajan rooliin.

Eläinten voidaan myös odottaa käyttäytyvän tietyllä tavalla.¹⁰⁸ Mikäli eläimet eivät käyttäydy kuten niiden oletetaan käyttäytyvän, on kyseessä poikkeuksellinen tilanne. Myös epätavallisuudet käen kukunnassa huomioidaan monessa kirjoituksessa. Näitä epätavallisuuksia voivat olla esimerkiksi se, ettei käki kuku tai se kukkuu epätavalliseen aikaan kuten yöllä tai liian myöhään kesällä. Käki voi kukkua myös epätavallisen pitkään.

Käen kukunta voi olla myös kadonnut. Monelle matkustajalle käen kukunta on tavalla tai toisella kadonnut heidän elämästään konkreettisesti esimerkiksi evakkouden myötä, eikä käki kuku välttämättä Karjalassa käydessäkään. Monet kirjoittajat kuvaavat, miten eivät ole kuulleet käen kukkuvan lähtönsä jälkeen, tai kukunta on kuultu korkeintaan radion välityksellä. Tämä voi korostaa linnun laulun pysäyttävyyttä ja sitä, miksi siihen kiinnitetään niin paljon huomiota osana kirjoituksia.

"Karjalan kultarinta kukahti vain pari kertaa, sitä olisi kuunnellut kauemmin. Käki oli tainnut menettää äänensä sateisena ja kylmänä keväänä, kun ei kukkunut kultiansa kotipolkujaan etsiville. Vuosiin olin kuullut käen kukuntaa ainoastaan radiosta."¹⁰⁹

Tämän luultavasti Sortavalasta kotoisin olevan naisen kirjoituksessa käki ei kukkunut yhtä paljon, kun kirjoittaja odottaa käen kukkuvan. Hän on kuullut käen kukuntaa ainoastaan radioista, joten käen kukkumattomuus on matkustajalle pettymys. Kirjoittaja myös miettii syytä sille, miksei käki kuku ja arvelee syyn olevan sateinen ja kylmä kevät. Käen kukunta on kadonnut kirjoittajan elämästä, eikä hän saa kokea kukuntaa edes Karjalassa käydessään.

Bregenhøj kertoo yhden siirtolaisuustyypin olevan sellainen, joka tekee paluuta koko loppuelämänsä, mutta ei koskaan palaa. Evakot eivät varsinaisesti ole siirtolaisia, mutta tämä voisi osittain päteä myös heihin. Kaikki Karjalaan takaisin haikailevat eivät pääse tai päässeet takaisin, vaikka haluaisivat. Syitä siihen, ettei vanhoille asuinsijoille ole päässyt vierailemaan voivat olla esimerkiksi terveys tai vanhuus. Osa on kuollut ennen kuin on päässyt vierailemaan Karjalassa. Jotkut matkoja Karjalaan tekevät ilmaisevat halunsa saada Karjalasta esimerkiksi kesämökin, mutta tietävät sen olevan mahdotonta. Karjala on siirtokarjalaisille saavuttamaton, vaikka sinne oltaisiin tavalla tai toisella menossa esimerkiksi joka kesä. Osa ei

---

¹⁰⁸ Fudge 2018, 62.

¹⁰⁹ SKS KRA. Karjalan matkat 492. 2007.

tietenkään halua palata kotiseudulle edes käymään. Seuraavassa muu- kategoriaan kuuluvassa lainauksessa vuonna 1925 Räisälässä syntynyt nainen pohtii Karjalan-matkojen merkitystä:

"Voisikohan meille riittää sekin, että saisimme jatkuvasti viettää suven suloisia hetkiä Räisälän lomatunnelmissa ja kuunnella sitä kaihon käkeä ja sointuvaa satakieltä."¹¹⁰

Kirjoittaja pohtii voisiko riittää, että kesäisin pääsee kotiseudulle lomailemaan ja kuuntelemaan kaihosta kukkuvaa käkeä ja satakieltä. Hän kaipaa jotain enemmän, mutta tietää sen olevan lähes mahdotonta saavuttaa, josta käen ja kaihon liittäminen yhteen kertoo. Matkustajien on siis vain tyydyttävä kesäisiin Karjalan-matkoihin ja annettava käen kukkua kaihoa edelleen.

Savolainen huomauttaa, että evakkomatka määrittää siirtokarjalaisten kulttuuria nykyisin enemmän kuin sotaa edeltävä Karjala. Evakkomatka jakaa elämän kahtia aikaan kotona Karjalassa ja aikaan evakossa. Lisäksi etäisyys yhteisölle tärkeisiin fyysisiin paikkoihin ja siirtokarjalaisten tapauksessa matkat näille paikoille yhteisön kanssa ovat yhteisöä kannattelevia ja merkityksiä luovia kokemuksia.¹¹¹ Matkustaminen Karjalaan sekä yhteinen muistelu ylläpitävät siis siirtokarjalaisuutta identiteettinä, yhteyttä kotiseutuun ja yhteisöön.

"Perheet, suvut, ystävät haluavat yhdessä kokea kuunnella käkien loputonta kukuntaa ja muitten lintujen ylitsepuuruvaa "melskettä". -- Käki kukkui, kamerat ammensivat uutta materiaalia ja eväät maistuivat."¹¹²

Muu-kategorian lainauksessa sotien jälkeen vuonna 1946 syntynyt kirjoittaja kuvaa, kuinka yhteisöllisesti tärkeitä matkat Karjalaan ovat. Niitä ei välttämättä edes haluta tehdä yksin, vaan juuri yhteisöllisyys on matkojen tärkeä elementti. Käen kukuntaa ja lintujen laulua halutaan kuunnella yhdessä ja kotiseuturettekstä jää muistoksi esimerkiksi valokuvia. Myös muut matkaan liittyvät elementit, kuten yhdessä eväiden syöminen on tärkeitä matkaan kuuluvia asioita, jotka myös vahvistavat yhteisöä.

Karjalan-matkakertomukset alkavat usein kotoa, jossa matkaan valmistaudutaan ja sitä odotetaan. Matkan aikana ylitetään sekä konkreettisia valtioiden rajoja että henkisiä rajoja. Matka saavuttamattomaan Karjalaan jakaa evakkomatkan tavoin elämän aikaan, jolloin Karjala oli saavuttamaton ja aikaan, jolloin Karjalaan taas pääsee käymään. Kuitenkin Karjala

¹¹⁰ SKS KRA. MK XI 10267. 1992.

¹¹¹ Savolainen 2015,18, 76–77.

¹¹² SKS KRA. Karjalan matkat 949. 2007.

näyttäytyy kuitenkin monelle silti saavuttamattomana. Oma kotipaikka voi olla poissa tai pelkkä matkustaminen ei riitä täyttämään matkustajien kaipuuta Karjalaan.

Kaikesta huolimatta luonto Karjalassa on kuitenkin jäljellä. Käki toivottaa tulijat tervetulleeksi ja kukkuu Karjalassa matkustaville paitsi onnea, myös kaihoa. Kirjoituksissa käki samaistuu tulijoihin ja käen kukkumisen tai kukkumattomuuden kautta ilmaistaan omia tunteita. Käki on kirjoituksissa yksi toimija, joka on vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Käen kukuntaan liitetään odotuksia, jotka paikoin täyttyvät tai jäävät täyttymättä. Kuitenkin matkojen keskiössä on yhteisö, jonka kanssa matkaa tehdään. Matkakumppanit ovat monissa teksteissä läsnä, ja yhteiset matkat sekä kokemukset myös vahvistavat yhteisöä. Matkakertomusten voidaan katsoa olevan myös kirjoitettu osin yhteisöä ajatellen, sillä ne tuovat tietoa kotiseudusta niille, jotka eivät pääse siellä syystä tai toisesta itse käymään. Käki toimii matkakertomuksessa juonta eteenpäin kuljettavana elementtinä, jonka avulla kerrotaan matkan merkittävistä hetkistä kirjoittajalle.

3.2 Muistojen Karjala – Kertomusten Karjala

Outi Fingerroos, Liisa Lehto ja Senni Timonen ovat puhuneet tutkimuksissaan siirtokarjalaisten utopistisesta ja nostalgisesta muistojen Karjalasta. Vastaavasti uudemmille polville kyse on kertomusten Karjalasta, sillä heillä ei ole omakohtaisia muistoja paikasta. Näin ollen nuorempien polvien Karjala-kuva suodattuu kertomusten tai tosin sanoen muistohistorian kautta.¹¹³ Tässä luvussa tarkastelen, kuinka käki sijoittuu osaksi sekä muistojen Karjalaa että kertomusten Karjalaa tarkastelemalla muisto-kategoriaa sekä toisen ja kolmannen sukupolven keruuvastauksia.

Muistelussa on kyse menneen ja nykyisyyden jäsentämisestä järkeväksi kokonaisuudeksi, osaksi ihmisen omaa elämäntarinaa. Ulla Savolainen kirjoittaa, että muistelu on luonteeltaan rakentavaa, muokkaavaa, korjaavaa ja hajottavaa. Muistelutapahtumassa tulkitaan menneitä kokemuksia, ja tämä tulkintaprosessi luo muistoja. Muistojen todenperäisyys ei ole selvää välttämättä muistelijalle itselleenkaan, eikä se välttämättä ole edes pääasia.¹¹⁴ Karjalan-

---

¹¹³ Fingerroos 2004, 134; Lehto & Timonen 1993, 92–95.

¹¹⁴ Savolainen 2015, 11–12.

matkakirjoituksissa käkeä käytetään muistelun välineenä, ja käen merkitystä tuotetaan osana muisteluprosessia.

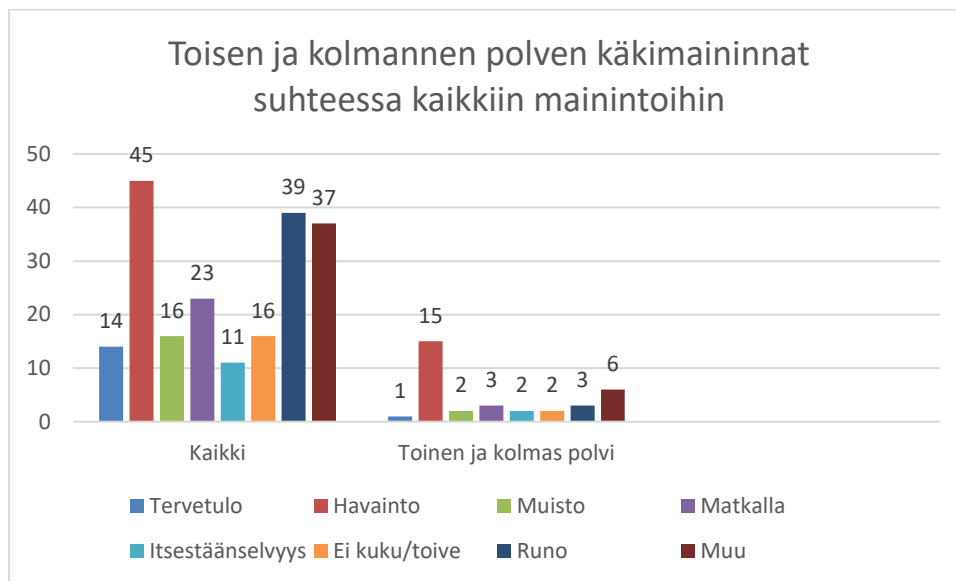
Lehto ja Timonen ovat analysoineet Karjalan-matkakirjoituksia ja hahmotelleet eri sukupolviin kuuluvien tapoja kirjoittaa matkasta. Tutkijat jaottelevat sukupolvet seuraavasti: Ensimmäisellä sukupolvella on omakohtaisia muistoja Karjalasta. Toiseen sukupolveen kuuluvat he, jotka ovat niin sanotusti evakossa syntyneitä tai lähteneet evakkoon niin pieninä, ettei heillä ole paljoa omia muistoja kotiseudulta. Kolmanteen sukupolveen kuuluvat Karjalassa syntyneiden lapsenlapset. Näille kertojatyypeille on omat tapansa muistaa, kirjoittaa ja merkityksellistää matkaa. Ensimmäiselle sukupolvelle tärkeää on kodin lisäksi laajemmin kylän tärkeät paikat kuten koulu, kirkko ja kauppa. Ensimmäisellä sukupolvella on paljon muistoja entiseltä kotiseudulta, joten matka takaisin on myös matka omaan itseen. Toisen sukupolven muistelussa korostuu pienen lapsen näkökulma, vähien omien muistojen ja kerrotun sekoittuminen. Sekä ensimmäiselle että toiselle polvelle matkat voivat olla identiteetin etsinnän lähde. Matkoilta voidaan hakea tunnetta, että on jostain kotoisin. Tärkeää on myös välittää tietoa sukujuurista kolmannelle polvelle. Erityisesti kolmannelle polvelle Karjala on niin sanotusti kertomusten Karjala, jossa vieraillessa kertomukset konkretisoituvat todellisiksi paikoiksi ja maisemiksi. Kolmannen polven matkaa määrää monesti se, kuinka paljon he kykenevät eläytymään vanhempiensa ja isovanhempiensa menneisyydenkokemuksiin. Heille kuva Karjalasta voi siis olla joko läheinen tai kaukainen.¹¹⁵

Ensimmäisen ja toisen polven kirjoittajien käkimaininnat jakaantuvat luomiini kategorioihin seuraavasti: Tervetulo-kategoriassa on yksi käkimaininta. Ei kuku/toive, itsestäänselvyys ja muisto-kategorioissa on kaksi kirjoitusta. Matkalla-kategoriassa mainintoja on kolme. Runo-kategoriassa on kolme käen mainitsevaa runoa. Muu -kategoriaan olen sijoittanut kuusi kirjoitusta. Havainto -kategoriassa on 15 mainintaa. Luulen, että havainto-kategorian korostuminen niiden keskuudessa, joilla ei ole omia muistikuvia Karjalasta johtuu osin Karjalan jäämisestä kaukaiseksi. Tässä tilastossa tulee ottaa huomioon, että se sisältää sekä toisen polven että kolmannen polven edustajia. Käen maininneiden toisen ja kolmannen sukupolven kirjoittajien vähyyden vuoksi en ole kokenut tarpeelliseksi erotella heidän mainintojaan toisistaan. Kirjoittajat ovat siis eri-ikäisiä sekä heillä on todennäköisesti hyvin erilainen suhde Karjalaan ja siirtokarjalaisuuteen.

---

¹¹⁵ Lehto & Timonen 1993, 92–94.

Taulukko 4 Toisen ja kolmannen polven käkimainintojen määrä suhteessa kaikkien käkimainintojen määrään.¹¹⁶

Kuten jo edellisessä luvussa toin ilmi, matkoissa Karjalaan on tärkeää monelle niiden sosiaalisuus. Muistelulle on tyypillistä sen sosiaalinen luonne, jonka voi huomata Lehdon ja Timosen hahmottelemista eri sukupolville tyypillisistä kirjoittamisen malleista. Tämä tarkoittaa kollektiivista muistia, eli yksilön muistelu on vuorovaikutteista yhteisön muistelun kanssa. Taina Ukkonen tuo ilmi, että muistelun kohdalla yhteisöllisyydellä voidaan tarkoittaa sekä muistelun kohteena olevia aiheita että vakiintuneita kerronnan konventioita.¹¹⁷ Kuten edellisissä luvuissa toin ilmi, käki on myös yksi kerronnan konventio, jota jokainen sukupolvi käyttää matkakuvaustensa osana.

Käki ja tehdyt matkat Karjalaan sekä ylipäänsä koko yhteisöä koskevat yhteiset kokemukset vaikuttavat siis koko yhteisön muistoihin. Luontoa voi tarkastella myös elämäkerrallisuuden näkökulmasta, jolloin tarkastelun kohteena on luonnossa esiintyvät muutokset ja niiden vaikutus muistelukerrontaan. Luontoa voidaan käyttää tunteiden metaforana tai luontoa voidaan inhimillistää osana kerrontaa. Ihminen ja luonto voivat olla erottamattomia osana muisteluprosessia.¹¹⁸ Myös käkeä käytetään tunteiden ilmaisun välineenä, ja monesti käki on erottamaton osa kerrontaa.

¹¹⁶ SKS KRA. MK XI 1992; SKS KRA. Karjalan matkat 2007.

¹¹⁷ Ukkonen 2000, 150–151.

¹¹⁸ Latva & Leskelä-Kärki 2022, 18.

"Tuossa puistossa kukkui käki Viipurin viimeisinä päivinä, vähää ennen kuin vihollinen sen valtasi. Oli raukka paennut sotaa, niinkuin me kaikki hetkeä myöhemmin pakenimme."¹¹⁹

Edellinen lainaus on osa Jääskeläisen, mutta Viipurista evakkoon lähteneen naisen kirjoitusta. Käki asettuu tarinassa tärkeäksi juonta eteenpäin vieväksi elementiksi. Puisto tuo mieleen käen kukkumisen Viipurin viimeisinä hetkinä. Käki ei kuku puistossa juuri nyt, mutta sen äänen voi kuulla muistoissa. Tämän lisäksi käkeä inhimillistetään. Sen sanotaan paenneen sotaa, aivan kuten ihmisetkin joutuivat pakenemaan. Sota aiheuttaa luonnolle suurta tuhoa, jolloin sodasta kärsivät myös eläimet. Myös villieläimet ja linnut ovat varmasti joutuneet pakenemaan sotaa.

Toisen maailmansodan aikana Ison-Britannian yleisradio soitti linnunlaulua kansalaistunnon kohottamiseksi. Yksi äänitetyistä linnuista oli käki. Guidan mukaan linnunlaulun kuuleminen edes radion välityksellä on vähentänyt sodan ja sen äänien aikaansaamaa ahdistusta.¹²⁰ Seuraavassa lainauksessa Räisälässä syntynyt mies kertoo käen kukunnasta sodan aikana:

"Oli toukokuun alkupuoli vuonna -44, joukko-osasto, johon kuului, oli majoitettu Vammelsuun seutuville. Kävelin polkua, joka kulki harjannetta rannan suuntaisesti. Aamu oli kaunis, aurinko nousi, kaste kimalteli ruohikolla, koivu oli hiirenkorvilla. Läheltä alkoi kuulua käen kukunta. Käki ikäänkuin herätti minut, palautti nuo sanat muistiini, tapailin noita laulun sanoja, ne sopivat joka sana siihen maisemaan ja hetkeen. Polku kulki läpi koivikon, jatkui havumetsän läpi näreikköin. Seisoin siinä paljain päin, näin kauniin maiseman ympärilläin, taustalla hiekkaranta ja Suomenlahti."¹²¹

Lainauksessa kirjoittaja muistelee omaa sota-aikaansa. Kerronnassa yhdistyy luonnon kauneus ja käen kukunnan pysäyttävyys, jotka tuovat kirjoittajalle mieleen ympäristöön sopivat *Karjalan kunnaila* -laulun sanat. Linnunlaulu sodan keskellä sekä maadoittaa että herättää tunteita. Tulkitsen, että linnunlaululla oli positiivinen vaikutus kirjoittajaan, vaikkei hän sitä suoraan ilmaisekaan. Mikäli linnun laululla on positiivinen vaikutus kuulijoihin radion välityksellä, on sen vaikutus varmasti vielä merkittävämpi osana luontoa.

Kuten edellisen lainauksen kirjoittajalla, fyysisen ympäristön merkitys ja luonnon herättämät tunteet säilyvät muistoissa pitkään. Muistin miljööt ovat todellisia paikkoja, joihin voidaan liittää historiallisia tapahtumia. Karjalan-matkojen aikana menetettyjä paikkoja muistellaan, kuten lainauksen kirjoittaja tekee. Karjalasta lähtöisin olevat ihmiset näkevät paikat eri tavoin

¹¹⁹ SKS KRA. MK XI 9880. 1992.

¹²⁰ Guida 2019, 377–378.

¹²¹ SKS KRA. Karjalan matkat 1579. 2007.

kuin he, jotka eivät ole seudulla itse asuneet. Seudulla asuneella maisemaan liittyy muistoja ja nämä maisemat muuttuneenakin voidaan nähdä muistojen kautta sellaisina kuin ne olivat. Maiseman muuttuessa ja väestön ikääntyessä myös kyky lukea näitä maiseman merkkejä häviää. Muistin miljööt ja muistin paikat ovat siis osa kollektiivista muistia. Paikkojen avulla voidaan ylläpitää muistoja ja yhteisön historiantulkintoja. Lisäksi paikat, alueet tai maisemat voivat olla osa kollektiivisen identiteetin merkityksenantoprosesseja.¹²²

Ajan myötä maisemaan liittyvät muistot siis haalistuvat, käynnit Karjalassa harvenevat ja yhteydet entiselle kotiseudulle voivat olla muutaman ihmisen varassa. Silti fyysinen ympäristö ja maisema ovat läsnä. Vaikka myös fyysinen ympäristö ja maisema muuttuvat, on niillä silti jatkuvuus. Maiseman lisäksi myös varhaisilla aistimuistoilla on vaikutusta muisteluun.¹²³ Tämän voi nähdä erityisesti toisen polven kerronnassa, joiden kirjoituksissa korostuu lapsen muistot ja näkökulma.

"Nyt olivat puut korkeita ja vahvoja haapoja mutta maa peittyi valkovuokoista ja eiks tainnut käkikin kukkua?"¹²⁴

Tässä Viipurin läänin Uudellakirkolla syntyneen naisen kirjoituksessa verrataan nykyistä maisemaa omiin muistoihin. Verrattuna lapsuuden maisemaan puut olivat suurempia, mutta maa edelleen peittyi valkovuokoista ja käenkin arvellaan kukkuneen. Maisema on muuttunut puiden kasvamisen myötä, mutta se on silti tunnistettava. Maiseman lisäksi lainauksessa kirjoittajan muisteluun ja nykyhetken fyysisen ympäristön tarkasteluun liittyy äänellinen aistimus, käen kukunta. Kirjoittaja ei ole lainauksessaan aivan varma, kukkuuko käki. Kirjoittaja liikkuu lainauksessa menneen ja nykyisen välillä, joten ei ole aivan helppoa erottaa, kuuluuko käki muiston osaksi vai onko käen kukunta nykyhetkeä. Luulen, että tämän nykyhetken ja muiston sekoittumisen vuoksi kirjoittajakin pohtii asiaa kirjoitushetken todellisuudessa.

Savolainen huomauttaa, että sekä yksilön että yhteisön muisti, itseymmärrys ja käsitykset menneestä pohjaavat vahvasti paikkoihin, maisemaan, materiaaliin kohteisiin, paikkojen nimiin sekä paikkoihin liittyviin kertomuksiin ja merkityksiin. Fyysiset paikat yhdessä niiden muisteluprosessissa saamien merkitysten kanssa muodostavat siis muistin paikkoja¹²⁵. Fyysiset paikat saavat muisteluprosessissa merkityksensä muistin paikkoina, mutta toisaalta

¹²² Korjonen-Kuusipuro 2014, 194–195; Raivo 2005, 184.

¹²³ Lehto & Timonen 1993, 95–96.

¹²⁴ SKS KRA. MK XI 8915. 1992.

¹²⁵ Muistin paikoista kts. esim. Peltonen 2003.

nämä muodostetut muistin paikat vaikuttavat muisteluun.¹²⁶ Monet matkoja Karjalaan tekevät muistelevat paikkoja tai paikkoihin liittyviä tarinoita. Käen kukkuessa näillä paikoilla kukunta saa erityisen merkityksen ja toisaalta vahvistaa paikkaan liitettyjä merkityksiä.

"Käki kukkui aivan samoin, ja vielä samassa paikassa, kuin silloin 47 vuotta takaperin, jolloin lähdin vuorolomaltani rintamalle. Tuntui siltä, kuin se olisi sanonut, että missä työ ootta ollu näin kauan, kun ei ole ketään näkynyt."¹²⁷

Lainauksessa Räisälässä syntynyt mies havainnoi käen kukkumista samassa paikassa kuin ollessaan palamaassa lomaltaan rintamalle. Aistimuiston vaikutuksesta kirjoittaja muistaa käen kukkuneen paitsi samassa paikassa, myös samalla tavalla kuin menneisyydessä. Tästä syystä kirjoittajasta tuntuu, kuin käki kukkuisi suoraan hänelle. Kirjoittaja on palannut pitkän ajan jälkeen takaisin, joten käen tulkitaan pohtivan, missä asukkaat ovat olleet kaikki nämä vuodet. Käki kukkuu kirjoittajan muistin paikassa. Paikka vaikuttaa siihen, miten kirjoittaja tulkitsee käen kukuntaa ja millaisen merkityksen kukunta nykyhetkessä saa. Muisto paikasta vaikutti siis nykyhetken kokemukseen ja siten paikkaan liittyvään muisteluun esimerkiksi kirjoitushetkellä.

Etenkin lapsuuden aikaa Karjalassa kuvataan monissa matkakertomusten muistoissa idylliseksi. Savolaisen mukaan lapsuuden ajan Karjalan kuvaaminen idylliseksi ja harmoniseksi on kerrontastrategiana kontrastin luomista menneen ja nykyisen välillä.¹²⁸ Kirjoittajille voi olla välillä vaikea käsittää, millaiseksi heidän kotiseutunsa on muuttunut vuosien saatossa. On vaikeaa huomata, että kirjoittajille rakkaista paikoista ei ole pidetty huolta, talot on jätetty ränsistymään tai siirretty kokonaan pois. Idyllin ja nykytilan vertaamisen voi nähdä olevan myös nykytilan ymmärtämiseen tähtäävää käsittelyä.

"Ennakolta jo tiesimme, että mitään onnenmaata kukkuvine käkösineen ei sieltä tule löytymään."¹²⁹

Lainauksen perusteella Johanneksesta lähtöisin oleva mies on varautunut tähän menneisyyden idyllin ja nykyhetken todellisuuden väliseen ristiriitaan. Myös käen kukunta liitetään osaksi idylliä. Kirjoittaja tiedostaa, että idylliä ja siten myöskään käen kukuntaa ei Karjalasta enää ole nykyhetkellä löydettävissä.

---

¹²⁶ Savolainen 2015, 72–74.

¹²⁷ SKS KRA. MK XI 9990. 1992.

¹²⁸ Savolainen 2015, 131–136, 240.

¹²⁹ SKS KRA. MK XI 9596. 1992.

Karjala saatetaan siis nähdä yleisesti kerronnassa idyllinä. Erityisesti lapsuuteen liittyvän muistelukerronnan osana lapsuuden muistoja saatetaan kurjistaa tai kultaistaa. Erityisesti lapsuuden kultaistamisessa evakkojen kohdalla liittyy Karjalan saavuttamattomuus pitkään sodan jälkeen. Tämä edistää muistojen pysymistä staattisina ja niiden muotoutumista paratiisimaisiksi onnen kuvauksiksi. Lapsuus Karjalassa on erityinen, sillä se on sekä ajallisesti että fyysisenä paikkana saavuttamaton. Savolainen näkee tämänkaltaisen muistelupuheen liittyvän menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisen suhteen käsittelyyn. Muistelupuheen avulla voidaan siis käsitellä lapsuuden kotiseutuun liittyviä asiantiloja, näkemyksiä ja toiveita.¹³⁰

Toisaalta erityisesti lapsuusmuistojen kohdalla nykyhetken ja muistellun välinen ajallinen etäisyys synnyttää toiseutta. Tämä pakottaa myös muistelijan huomaamaan oman muistinsa rajallisuuden.¹³¹ Ensimmäisen ja myös joidenkin toisen polven muistelijoiden täytyy selvittää sitä ristiriitaa, mikä heidän muistojensa Karjalan ja nykyhetken Karjalan välillä vallitsee.

"Käki kukkuu taas karjalan koivikossa ja on kaikesta näkemästään huolimatta onnellinen, aivan kuin nuorena."¹³²

Jääskessä vuonna 1923 syntyneen naisen kirjoituksessa on havaittavissa ristiriitaa menneisyyden ja nykyisyyden Karjalan välillä. Nykyisyyden Karjala ei vastaa muistoja ja toiveita. Toisaalta käki kukkuu taas koivikossa, ja kirjoittaja on päässyt käsiksi nuorena kokemiinsa onnentunteisiin. Tämä kirjoittaja ei kuitenkaan näe enää Karjalaa idyllinä, vaan tuo idylli on särkynyt. Muistot eivät kuitenkaan häviä, vaan ne on mahdollista säilyttää vielä matkan jälkeenkin.

Kirjoittajat eivät vain luo kontrastia menneen ja nykyisen välille, mutta saattavat nähdä Karjalan idyllinä edelleen. Etenkin käkikuvausten kohdalla tämä korostuu. Käki liitetään enemmän lapsuuden idylliin ja muistojen kultaistamiin lapsuuden onnentunteisiin. Toisaalta käki saatetaan liittää myös ikävään ja sen kerrotaan kukkuvan kaihoa. Seuraava Impilahdella syntyneen naisen kirjoitus on tyypillinen kultaistettu Karjalan ja luonnon kuvaus.

"Kesäisin siel aina päivä paistoi, linnut lauloi, tuomet tuoksui, koivikossa kukkui käki."¹³³

---

¹³⁰ Savolainen 2015, 70–71, 134–135.

¹³¹ Savolainen 2015, 70–71.

¹³² SKS KRA. MK XI 7918. 1992.

¹³³ SKS KRA. MK XI 9598. 1992.

Kirjoittaja muistaa, millaista Karjalassa oli aina kesäisin. Oli aurinkoista, tuomen tuoksua, linnun laulua ja koivikossa kukkuva käki. Ajan kuluminen vaikuttaa muisteluun, jota Savolainen käsittelee väitöskirjassaan. Hänen mukaansa ajan kuluminen edistää muistojen ja kerronnan tyyppikuvausten syntymistä muistellusta menneestä. Aika poistaa kokemusten monisärmäisyyden.¹³⁴ Tietyt muistot kerrotaan siis lähes samoin joka kerta. Edellinen lainaus vaikuttaa lapsuuden kultaistamisen lisäksi olevan yksi kerronnan tyyppikuvaus, jossa muistojen kesä on tyypistynyt tietynlaiseksi kesäiseksi onnelaksi.

Sen lisäksi, että käki kukkuu onnea, kukkuu se välillä myös onnettomuutta. Käki on ennelintu, jonka avulla on ennustettu säätä, mutta myös esimerkiksi sairautta. Käki on ollut myös surun ja kuoleman symboli karjalaisessa ja venäläisessä kansanperinteessä.¹³⁵ Muutamassa Karjalan-matkakirjoituksessa käki toimi ikään kuin ennelintuna. Käen hiljaisuus enteili jotain pahaa, jonka kirjoittaja lapsuudestaan muistaa:

"Normaalisti tähän aikaan vielä linnut lauloivat ja käet kukkuivat. Oli kesäkuu, juhannus oli tulossa. Koko luonto oli hiljaa, aivan kuin olisi odottanut jotakin."¹³⁶

Viipurin läänin Pyhäjärveltä oleva nainen muistelee, kuinka hänen lapsuudessaan käkien olisi pitänyt kukkua vielä ennen juhannusta. Kuitenkin koko luonto oli hiljaa ja ilmassa oli odottava tunnelma. Luonnon ja käen hiljaisuus enteili pian koittavaa evakkoon lähtöä. Kansanperinteessä käen kukunnan on myös tulkittu ennustavan onnettomuutta. Tässä lainauksessa käki ei kukunnallaan tai näyttäytymisellään ennusta onnettomuutta, vaan onnenlinnun hiljaisuus enteilee pahaa kirjoittajan muiston osana.

Menneestä syntyneet tyyppikuvaukset voivat vaikuttaa erityisesti nuoremman, kolmannen polven kokemuksiin Karjalan-matkoista, sillä heillä ei ole Karjalasta omia muistikuvia. Toisen ja kolmannen polven Karjalaiset tulkitsevat näkemäänsä ja kokemaansa pitkälti omien vanhempiensa ja isovanhempiensa kertoman pohjalta. Tosin toisen polven muisteluun voivat vaikuttaa lisäksi omat muistot. Seuraavaksi käsittelemme niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat muistoihin Karjalasta ja käestä. Toisin sanoen käsittelemme muistohistorian vaikutusta kirjoittajien Karjalakuvaan.

Karjalan kunnaila -laulu vaikuttaa paljon muistoihin Karjalasta, käestä ja luonnosta. Laulu esiintyy sekä heidän teksteissään, joilla on omia muistoja että heillä, joilla omia muistoja ei

---

¹³⁴ Savolainen 2015, 240.

¹³⁵ Sihvo 1976, 177–179.

¹³⁶ SKS KRA. MK XI 10898. 1992.

ole. *Karjalan kunnailla* -laulu on siis yksi muistohistoriallinen elementti, jonka avulla kirjoittajat pyrkivät hahmottamaan ja muistelemaan Karjalaa.

"Vieläkö koittaisi hetki, että saisin nähdä ja kokea - oliko todella niin - kuin laulun sanoissa kerrotaan. Tuuheat lehdot - kukkuvat käet j.n.e - vai oliko kaikki vain ikävän ja mielikuvituksen tuotetta?"¹³⁷

Ei kuku/toive-kategoriaan kuuluvassa lainauksessa vuonna 1913 Jaakkimassa syntynyt kirjoittaja pohtii, onko kuultu ja muistettu Karjalan luonnosta todellakin totta. Hän tiedostaa, kuinka ikävä, mielikuvitus sekä erilaiset kulttuurituotteet kuten hänen epäsuorasti siteeraamansa *Karjalan kunnailla* -laulu vaikuttavat muistoihin. Kirjoittaja haluaisi ottaa selvää, missä määrin hänen kuvansa Karjalasta on totta. Myös seuraavassa muu-kategorian lainauksessa kirjoittaja tiedostaa, kuinka *Karjalan kunnailla* -vaikuttaa hänen kokemuksiinsa Karjalanmatkalla:

"Käen kukunta kuului jostain suunnasta koko ajan. "Käki kukkuu siellä ja kevät on..." Totuus ja taru olivat tässä yhtä."¹³⁸

Tällä Suojärvellä syntyneellä kirjoittajalla ei ole omia muistikuvia Karjalasta. Lainauksessa tulee esiin muistojen suodattuminen Karjalaan liittyvien laulujen ja kertomusten kautta. Käen kukunta ja *Karjalan kunnailla* -laulu liitetään tiiviiksi osaksi Karjalaa ja Karjalan maisemaa. Laulua ja uskoakseni myös käen kukuntaa tulkitaan laulun sanojen 'tarun' kautta, mutta konkreettisesti maisemassa kukunta muuttuu todeksi. Kummassakin lainauksessa kirjoittajat huomaavat sen, kuinka kollektiivinen muisti luo muistohistoriallisen kehyksen, joka vaikuttaa yksilölliseen muisteluun.

Taina Ukkonen kirjoittaa muistelukerronnan korostavan muiston vaalimisen tärkeyttä. Näin historiallisen tapahtuman muistaminen yhteisöllisesti saa oman historian tuottamisen ja ylläpitämisen tehtäviä. Samalla sen avulla voidaan ottaa kantaa niin sanotun suuren historian tai "asiantuntijahistorian" tulkintoihin. Muistamisen arvoiseksi nousevat subjektiiviset merkitykset kertojalle, eivätkä niinkään itse tapahtumat.¹³⁹ Seuraavassa lainauksessa "Rajan tällä puolen" vuonna 1943 syntynyt naiskirjoittaja liittää itsensä osaksi suvun historiaa:

"Siellä kuuntelimme käen kukuntaa, niinkuin isäni ja hänen vanhempansa ennen sotaa."¹⁴⁰

---

¹³⁷ SKS KRA. MK XI 8628. 1992.

¹³⁸ SKS KRA. MK XI 12466. 1992.

¹³⁹ Ukkonen 2000, 30–31.

¹⁴⁰ SKS KRA. Karjalan matkat. 185. 2007.

Lainauksessa kirjoittaja omalla matkallaan Karjalaan kirjoittaa kuuntelevansa käen kukunnaa kuten vanhempansa ja isovanhempansa samoilla paikoilla ennen häntä. Näin hän liittää itsensä osaksi kotipaikkaa ja sukupolvien ketjua. Tapahtumana itsessään käen kukkuminen ei ole mitenkään poikkeuksellinen, mutta tilanteen henkilökohtaisuus tekee siitä kirjoittajalle tärkeän. Kirjoittaja on joko kuullut kertomuksia kukkuvasta käestä, tai on muuten omaksunut käen aseman Karjalan symbolina. Näin nämä historiakuvat ja Karjalan representaatiot, jona käkikin voidaan nähdä, vaikuttavat kirjoittajan kokemuksiin ja kerrontaan.

Jaana Loipponen kirjoittaa nuorempien polvien Karjalanmatkojen merkityksestä omakohtaisen kokemuksensa perusteella:

”Ymmärsin, että tämä on riitti. joka jokaisen sukupolven on toistettava. Matka on kirjattava, se on saatava kerrotuksi ja julkaistuksi Kadonneen mummlolan julkiseksi tekeminen on todiste oman historian olemassaolosta. Myös kolmas sukupolvi on menettänyt, ja tälle on saatava hyväksyntä. -- Kysymyksessä ei ollut nojatuoli-nostalgia, sillä nämä tunteet hakivat väylän purkautuakseen heti, kun ensimmäinen tilaisuus tarjoutui”¹⁴¹

Loipposella on omakohtainen kokemus siitä, miten matka Karjalaan ja sen perusteella laadittava matkakertomus voi olla merkityksellinen myös kolmannelle polvelle. Kolmaskin polvi on menettänyt esimerkiksi mummlolan ja näin myös palan omaa historiaansa. Kuitenkaan kolmannen polven ei ajatella menettäneen samalla tavoin kuin ensimmäisen tai toisen sukupolven, eikä tämä menetys ole tietenkään samanlainen kuin aikaisemmilla sukupolvilla. Kuitenkin myös kolmannen polven edustajat saattavat haluta, että heidänkin tunteensa ja menetyksensä huomioidaan. Nämä tunteet ja menetyksen kokemukset voivat tulla huomioiduksi esimerkiksi kirjoituskeruiden avulla. Jo se, että saa kirjoittamalla äänensä kuuluvaksi voi olla monelle tärkeää.

Fingerroos on todennut, että sekä muistojen että kertomusten Karjalalle tärkeää on paikan ja maiseman läsnäolo. Nämä aidot muistin paikat ovat osoitus siitä, että karjalaisen identiteetin omaava todellakin kuuluu johonkin, eikä kyseessä ole vain menneeseen paikkaan kohdistuvasta nostalgiaa ja utopiasta.¹⁴² Nostalgian läsnäolo Karjalaan liittyvässä muistelussa tiedostetaan. Kuitenkin Loipponen ja Fingerroos korostavat, ettei Karjalanmatkojen muistelussa ole kyse pelkästään nostalgiaa tai utopiasta, vaan paikan merkityksestä.

---

¹⁴¹ Loipponen 2007, 186.

¹⁴² Fingerroos 2004, 134. Karjalasta utopiana kts. Fingerroos 2004.

"Kiuru nousi edestämme heinästä laulamaan, käki kukkui. Sen olivat muutkin kuulleet, eikä siinä ollut mitään nostalgista, mielestäni. Se oli tämän paikan lintu."¹⁴³

Rautulainen vuonna 1939 syntynyt nainen huomioi myös nostalgian vaikutuksen kirjoituksessaan. Käen kukkuminen on kirjoituksessa itseäänselvyys, sillä käki kuuluu Karjalaan. Tästä syystä kukkumiseen ei tarvinnut liittää mitään nostalgisia tunteita tai muistoja. Tärkeämpää on huomata paikan merkitys ja linnun kuuluminen paikkaan.

Tarja Raninen-Siiskonen tuo esiin, että siirtokarjalaisille paikkaan liittyvän muistelun nostalgia saattaa olla osin myös opittua. Nostalgia ilmenee esimerkiksi Karjalaa käsittelevässä kirjallisuudessa, joten se saatetaan alitajuisestikin liittää oman kirjoituksen osaksi. Lisäksi kerrontatilanne sekä kerrotun tulkintakonteksti voi myös luoda nostalgista vaikutelmaa. Raninen-Siiskonen myös huomauttaa, että nostalgian opitun ulottuvuuden lisäksi nostalgia kertoo erityisesti muistelijan nykyhetken mielentilasta.¹⁴⁴ Karjalan-matkatarinoissa nostalgiakin voi olla siis yksi muistohistorian ilmenemismuoto, opittu kerronnan konventio.

Eri sukupolvilla on omanlaisensa tavat muistella ja kertoa matkasta Karjalaan. Ensimmäisen sukupolven muistelussa käki kukkuu esimerkiksi rintamalta lähdön hetkellä tai samalla tavalla kuin ennen evakkoon lähtöä. Toisen ja kolmannen sukupolven muistelussa korostuu muistohistorian merkitys, eli esimerkiksi kerrotut tarinat Karjalasta tai muut laulut ja tarinat, joiden kautta Karjalan-matkakertomus ja käkikokemukset suodattuvat. Ensimmäisellä sukupolvella korostuu myös lapsuuden muistojen kultaistamista, jonka osana käki esiintyy. Toisaalta käen kukkumattomuus voi myös kertoa näiden kultaisten lapsuusmuistojen ja nykytodellisuuden välisestä ristiriidasta. Kultaistamisen lisäksi muistelussa läsnä on kadonneisiin tai menetettyihin paikkoihin liittyvä nostalgia, joka voi olla läsnä jokaisen sukupolven muistelussa.

---

¹⁴³ SKS KRA. MK XI 9556. 1992.

¹⁴⁴ Raninen-Siiskonen 1999, 111.

4 Loppuluku

Tässä työssä olen tarkastellut käkeä osana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Karjalanmatkoja koskevia keruuaineistoja. Näkökulmiani ovat olleet käelle annetut symbolimerkitykset, käki osana matkakertomuksen juonta sekä käki osana kirjoittajien muisteluprosessia. Lisäksi olen tarkastellut eläimistä kiinnostuneen tutkijan kohtaamia haasteita arkistotyössä, joihin minäkin olen tätä opinnäytetyötä tehdessäni osin törmännyt.

Eläimistä kiinnostunut tutkija voi löytää monenlaisia aineistoja, joista osa on tyypillisiä historian tutkimuksen aineistoja. Lisäksi tutkija voi löytää esimerkiksi eläimiin liittyvää esineistöä tai arkeologialle tyypillisempiä aineistoja. Arkistoaineistoja etsivä tutkija voi joutua tekemään paljon töitä löytääkseen eläimiä koskevaa aineistoa, mikäli hän ei tiedä mistä etsiä. Toisaalta aineistoon voi törmätä myös vahingossa. Vaikka sopiva aineisto olisi jo tutkijan tiedossa, voi eläimiä sisältävän aineiston rajaaminen olla hankalaa ja vaatia suuren työn, sillä usein aineistoa ei ole metatiedotettu eläintutkijan tarpeita silmällä pitäen. Nämä eläimistä kiinnostuneen tutkijan haasteet liittyvät tiiviisti arkistojen hiljaisuuksiin.

Arkistojen aineistoilla on yhteiskunnallista merkitystä, joten arkistojen hiljaisuuksien purkamisellakin on merkitystä. Tulevaisuudessa aineistokokonaisuuksien digitointi voi avata mahdollisuuksia löytää eläinaiheita sisältävä arkistoaineisto esimerkiksi asiakirjojen sisältöön kohdistuvan sanahaun avulla. Tämä helpottaa sekä arkistotyöntekijöitä että tutkijoita. Tällä hetkellä tutkijan täytyy monesti osata kysyä haluamaansa aineistoa sekä nojata arkistohenkilökunnan ammattitaitoon. Ongelmaa ei ole, mikäli tutkija tietää, mistä tai minkä tyyppisistä aineistoista häntä koskevat eläinmaininnat löytyvät. Mikäli tutkijalla ei ole käsitystä siitä, millaisesta aineistosta eläimiä löytää eikä siten osaa kysyä tiettyä aineistoa, voi lähteiden löytäminen olla hankalampaa. Arkistojen henkilökunta etsii aineistoa tutkijan tarpeisiin pitkälti metatietojen ja aineiston tuntemisen avulla. Mikäli aineistosta ei voi olettaa sisältävän eläinaiheita eikä eläimiä ole mainittu metatiedoissakaan, voi tutkimusaineisto jäädä löytymättä. Asiakirjojen sisältöön kohdistuvan haun avulla tietopalvelua hoitava arkistohenkilökunta pystyy entistä helpommin tarjoamaan tutkijalle hänen tarvitsemaansa aineistoa. On myös mahdollista, että eläimiä koskevaa aineistoa löytyy lisää yllättävien aineistokokonaisuuksien joukosta.

Aiheeni kohdalla arkiston henkilökunta olisi pystynyt oman ammattitaitonsa avulla liittämään käen Karjalaa käsitteleviin aineistoihin varsin helposti. Toisaalta aineisto olisi löydetty myös

metatietojen avulla, jossa apuna oli metatiedottajan lisäksi myös kirjoittajat, jotka mainitsivat kirjoituksensa otsikossa käen. Löytääkseni aineistosta loputkin käkimaininnat, intensiivisen lukemisen lisäksi tärkeäksi nousi käkimainintojen kontekstien hahmottaminen. Tämä helpotti lukuprosessia, mutta toisaalta saattaa ohjata huomaamaan käkimaininnat vain tietyn tyyppisissä yhteyksissä. Tämänkaltaisessa lukemisen tavassa piilee siis mahdollisuuden lisäksi myös vaara olla huomaamatta kaikkia yhteyksiä, joissa eläimet tai minun tapauksessani käki esiintyy.

Käki liitetään etenkin nykyisin vahvasti Karjalaan, mutta se on yleinen symboli yleisemmin Suomessa mutta myös muualla Euroopassa. Käki on onnen symboli, kevään tuoja ja ennelintu. Se esiintyy yleisesti kansanperinteessä ja siten myös esimerkiksi *Kantelettaressa* ja *Kalevalassa*. Kansanrunouden ja suomalaisen perinteen alkukotina on pitkälti pidetty Karjalaa, joten senkin vuoksi käki lintuna liitetään vahvemmin osaksi Karjalaa. Myös matkastaan Karjalaan kirjoittavat käyttävät käkeä symbolina kirjoituksissaan ja huomioivat käkeen liittyvän kansanperinteen. Käki on yksi kerronnan konventio, jolla pyritään luomaan kuvaukseen syvyyttä ja aistillisuutta sekä kommunikoimaan symbolimerkityksiä. Arvoitukseksi jää, kuinka paljon nämä käen symbolimerkitykset ovat kirjoittajilla tietoisia retorisia valintoja, vai tulevatko ne kirjoituksiin opittuna kulttuurisena kuvastona.

Käen kukkumisella on rooli myös osana matkakertomuksen juonta eteenpäin kuljettavana elementtinä. Käki liitetään osaksi Karjalan maisemaa usein lyhyiden ja geneeristen mainintojen avulla. Matkan kuvaaminen ja käen kukkuminen matkalla omille tai suvun tärkeille paikoille luodaan raamia matkalle sekä merkityksellistetään itse matkaa. Käen kukkumista osana matkaa voidaan odottaa ja kukkumisen nähdään monesti olevan itsestäänselvyys. Toisaalta kaikki matkaan liittyvät odotukset eivät välttämättä toteudu. Käen kukkumattomuuden avulla voidaan viestiä vaikeita tunteita, jotka matkalla heräävät.

Joissain tapauksessa kuvaukset käestä nousevat päärooliin. Käen rooli nousee ihmisen oman kokemuksen yläpuolelle osana kuvauksia, vaikka käen toiminta ja rooli esitetään ihmisen oman kokemuksen kautta. Oma itseä ja tunteita peilataan käen kukunnan tai kukkumattomuuden kautta. Lisäksi käen kukuntaa tulkitaan suhteessa ihmisen toimintaan. Käkeä sekä tulkitaan suhteessa ihmiseen, että ihmistä suhteessa käkeen. Käki on Karjalan matkakertomuksissa yksi toimija, joka on luomassa matkakokemusta. Tämä matkakokemus myös suhteutuu muihin vastaaviin matkakertomuksiin ja -kokemuksiin.

Käen kukunnalla on yhteys tapahtumiin ja muistikuvaan paikasta. Tärkeiksi seikoiksi muodostuvat muiston muokkautuminen kotiseudulla vieraillessa, muistelijoiden ikääntyminen sekä muiston ylisukupolvisuus. Lisäksi matkojen yhteisöllisyys tuodaan esiin useassa kirjoituksessa. Matkalla ylitetään henkisiä ja konkreettisia rajoja sekä pyritään ymmärtämään menneen ja nykyisyyden sekä paluun ja poissaolon välistä suhdetta. Näiden käsittelyyn liitetään myös käen kukunta kerronnan tasolla. Muistamisen prosessiin liittyvät sekä monen eri sukupolven muistot että eri kulttuurituotteet, kuten laulut. Nämä kaikki yhdessä määrittävät sen, mikä menneestä tulee muistetuksi ja mikä unohdetuksi. Myös valintani kirjoittaa käestä on osa tätä muistamisen ja unohtamisen prosessia.

Muistelua koskevassa luvussa olen pyrkinyt hahmottelemaan muisteluun vaikuttavia tekijöitä, jonka keskiössä on erityisesti kollektiivinen muisti ja siihen tiivistä liittyvä muistohistoria. Muistojen tutkimuksen keskiössä on ollut nimenomaan luonnon ja käen rooli muistojen osana, ei muistojen ”oikeellisuus”. Lähtökohtani on, että kirjoittajan muistot ovat oikeita sellaisina kuin ne ovat, eikä epäloogisuuksien etsiminen ole kirjoittajia kunnioittavaa saati aiheeni kannalta tärkeää. Kirjoittajat itse lisäksi huomioivat ajan, tunteiden, kerrotun sekä kulttuurituotteiden vaikutuksen omaan muisteluunsa ja pohtivat omien muistojensa paikkaansa pitävyyttä.

En ole työssä ottanut kantaa siihen, kuka on karjalainen. Ylipäänsä identiteetti tai kirjoittajien kulttuuritausta ei varsinaisesti ole työni kannalta kiinnostava asia. En ole myöskään rajannut Karjalaa alueena. Osa keruisiin kirjoittajista oli tehnyt matkoja esimerkiksi Vienan Karjalaan tai Karjalan tasavaltaan. Merkityksellistä minulle oli se, että kirjoittaja on itse kokenut tehneensä matkan Karjalaan. Huomioitavaa on kuitenkin, että näillä alueilla matkanneet eivät kuitenkaan maininneet käkeä. Kaikki aineistoni käkimaininnan tehneet kirjoittajat olivat siis havainnoineet käkeä luovutetun Karjalan alueella.

Tulin myös työn aikana pohtineeksi, millaiseksi aineistoni olisi muodostunut, jos olisin keskittynyt vain niihin noin 30 mainintaan, jotka tietokannasta ensimmäisellä arkistokäynnillä löysimme yhdessä arkiston työntekijöiden kanssa. En valitettavasti ottanut ylös saamiamme hakutuloksia tai tarkempia hakusanoja. Niistä syntyneitä otantaa olisi muuten voinut verrata tämän työn osana. Etenkin tarkempien hakusanojen puuttuminen on harmillista näin jälkeenpäin, sillä tekemiämme tarkkoja hakutuloksia ei pysty enää näin jälkeenpäin todentamaan. Tämä on yksi selvä työssäni esiintynyt puute. Se ei kuitenkaan ole niin suuri, että se olisi vaikuttanut tutkimukseni tuloksiin.

En ole myöskään analysoinut yhtään tekstiä kokonaisuutena. Jatkossa mielenkiintoinen näkökulma olisi siirtää katse käkimaininnoista laajemmalle käen maininneisiin teksteihin ja käkimainintojen laajempaan kerronnan kontekstiin. Olisin voinut myös käkimainintojani kerätessä ottaa ylös käen maininneiden henkilöiden kirjoitushetken asuinpaikat.

Asuinpaikkojen avulla olisin voinut verrata, onko nykyisillä asuinsijoilla vaikutusta siihen, miten käkeen kiinnitetään huomiota osana Karjalan-matkakirjoituksia.

Karjalan-matkakertomusten osana olevien runojen tutkimus voisi olla mielenkiintoinen tulevaisuuden tutkimuskohde. Runojen lisäksi myös muu Karjalan-matkoihin liittyvä aineisto, kuten valokuvat ja videot ovat jääneet oman tutkimukseni ulkopuolelle. Matkoihin liittyvät kuvat ja videot ovat ymmärtääkseni jääneet laajemminkin tutkimuksen ulkopuolelle. Monet tutkijat ovat halunneet keskittyä teksteihin, vaikka yleisesti on tiedossa myös muiden aineistomuotojen olemassaolo.

Eläintutkimuksen aineistoja voisi monipuolistaa hallinnollisten aineistojen tarkastelu. Erinäisiä hallinnollisia asiakirjoja on tarkasteltu osana eläintutkimusta ainakin ulkomaisessa tutkimuksessa, mutta tutkimus on keskittynyt monesti hyvin vanhoihin aineistoihin. Myös uudemmilla lähteillä voisi olla eläintutkimuksen kannalta annettavaa. Hallinnollisten aineistojen kulttuurihistoriallisen jatkokäyttöön liittyy pitkälti samoja ongelmia kuin muihinkin aineistoihin, ainoastaan eläimet voivat olla niissä vieläkin enemmän piilossa. Kuitenkin hallinnollisten aineistojen joukosta löytyy varmasti paljonkin eläimiin liittyvää aineistoa. Eläinaineistojen paikantaminen hallinnollisten aineistojen joukosta voisi olla myös mielenkiintoinen tulevaisuuden tutkimusaihe.

Käen käyttäminen osana Karjalan-matkakertomusta näyttäisi olevan kirjoittajien keino toisaalta liittää itsensä tiettyyn kulttuuritaustaan ja tunnettuun kulttuurikuvastoon. Käen kukunnan kuvauksella ja siihen liittyvän symboliikan avulla pyritään löytämään hyväksytyt keino tuoda esiin sekä käsitellä omaa sisäistä maailmaa. Käki esiintyy kirjoituksissa myös kirjoitusta eteenpäin vievänä elementtinä, jonka avulla tähdennetään matkan tapahtumien sekä paikkojen tärkeyttä kirjoittajille. Karjalan-matkatarinoiden käki ei siis ole pelkkä kirjoituksissa esiintyvä lintu. Tämän työn lainauksia mukailen: se on paikan lintu, joka kuuluu kirjoittajien Karjalaan.

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet

Arkistoaineisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Kansanrunousarkisto (SKS KRA),

- Aikapyörällä Karjalaan, 2007.
- Muistoja Karjalasta XI, 1992.

Aikakausi - ja sanomalehdet

Repo, Tarja:” Karjalaisten matkailu luovutetuille alueille itärajan taa meni jäihin.”

Kotiseuturetkeilyn 30-vuotinen kultakausi katkesi. Helsingin sanomat, 26.2.2023.

<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009418526.html> [Haettu 14.9.2023]

Verkkosivut

Karjalan Käköset -kuoron verkkosivu. <https://www.kakoset.com>. [Haettu 17.12.2023]

Luettelo SKS:n arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelman keruuaineistoista. SKS:n

verkkosivut. [https://www.finlit.fi/fi/arkisto/perinteen-ja-nykykulttuurin-](https://www.finlit.fi/fi/arkisto/perinteen-ja-nykykulttuurin-arkistoaineistot/tekstiaineistot/paaluettelo/keruut?sort=Nimeke&luettelo=keruut)

[arkistoaineistot/tekstiaineistot/paaluettelo/keruut?sort=Nimeke&luettelo=keruut](https://www.finlit.fi/fi/arkisto/perinteen-ja-nykykulttuurin-arkistoaineistot/tekstiaineistot/paaluettelo/keruut?sort=Nimeke&luettelo=keruut)

[Haettu 5.10.2023]

Musiikkiarkisto.fi, Vuoden teema, arkistojen päivä.

<https://musiikkiarkisto.fi/ap/index.php/vuoden-teema/> [Haettu 5.10.2023]

Perinteen ja nykykulttuurin aineistoihin viittaaminen. SKS:n verkkosivut.

[https://www.finlit.fi/fi/arkisto/asioi-arkistossa/kayta-aineistoja/perinteen-ja-](https://www.finlit.fi/fi/arkisto/asioi-arkistossa/kayta-aineistoja/perinteen-ja-nykykulttuurin-aineistoihin-viittaaminen)

[nykykulttuurin-aineistoihin-viittaaminen](https://www.finlit.fi/fi/arkisto/asioi-arkistossa/kayta-aineistoja/perinteen-ja-nykykulttuurin-aineistoihin-viittaaminen) [Haettu 23.10.2023]

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Marika, Niko Heikkilä, Rami Mähkä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen:

”Johdanto: Moninainen Kulttuurihistoria”. Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus: lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Kulttuurihistoriallinen seura, Turku 2022, 9–33.

Anttila, Helena: ”Arkistot arvojemme peilinä: Turun eläinsuojeluyhdistyksen arkiston heijastama oikeus- ja eläinkäsitys” Pro gradu tutkielma. Turun yliopisto, 2020.

Bregenhøj, Carlsten: ”Paluumuutto – elämäntarinan käännekohta”. Teoksessa *Kauas on pitkä matka: kirjoituksia kahdesta kotiseudusta*. Toim. Laaksonen, Pekka, and Sirkka-Liisa Mettomäki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 13–17.

Blanco-Rivera, Joel A: ”Truth Commissions and the Construction of Collective Memory: the Chile Experience.” Teoksessa *Community Archives: The Shaping of Memory*. Toim. Jeannette A. Bastian ja Ben Alexander. Facet, Lontoo 2009, 133–148.

Cooke, Simon: ”Inner journeys: Travel writing as life writing.” Teoksessa *The Routledge Companion to Travel Writing*. Toim. Carl Thompson. Routledge, Lontoo 2016, 15–24.

Forsberg, Henrik: ”Mitä on ’muistohistoria’? Tapaus Suomen nälkävuodet 1860-luvulla”. Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus: lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Kulttuurihistoriallinen seura, Turku 2022, 307–322.

Fingerroos, Outi. ”Muistojen Karjala – Utopiat Paikasta.” *Sananjalka* 46, no. 1. 2004, 125–140.

Fudge, Erica: *Quick Cattle and Dying Wishes: People and Their Animals in Early Modern England*. Cornell University Press, Ithaca 2018.

- Guida, Michael: ”Birdsong and emotions in Britain”. Teoksessa *The Routledge Companion to Animal-Human History*. Toim. Hilda Kean ja Philip Howell. Ensimmäinen painos. Routledge, Lontoo 2019, 367–389.
- Guðmundsson, Eiríkur G.: ”Silent contemporary records”. Teoksessa *Archival Silences: Missing, Lost and, Uncreated Archives*. Toim. Michael Moss ja David Thomas. Routledge, Lontoo 2021, 54–80.
- Henttonen, Pekka: *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Uudistettu laitos. Avain, Helsinki, 2023.
- Howell, Philip: ”Animals, agency, and history.” Teoksessa *The Routledge Companion to Animal-Human History*. Toim. Hilda Kean ja Philip Howell. Ensimmäinen painos. Routledge, Lontoo 2019, 197–221.
- Hupaniittu, Outi ja Ulla-Maija Peltonen: ”Arkistot ja kulttuuriperintö.” Teoksessa *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Toim. Outi Hupaniittu ja Ulla-Maija Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2021, 7–18.
- Huttunen, Laura: *Kotona, maanpaossa, matkalla: kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.
- Hynninen, Anna: *Minä, lotta, vaimo, äiti: kerronnan variaatio ja toimijuus aktiivikertojan muistelukerronnassa*. Turun yliopisto, Turku 2017.
- Hytönen, Kirsi-Maria: ”Tutkija aikamatkustajana: Mennyt, nykyhetki ja tulevaisuus keruukilpailuvastauksissa”. Teoksessa *Kirjoittamalla kerrotut: kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Toim. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström. Ethnos, Helsinki 2016, 301–337.
- Hänninen, Kirsi ja Heli Syrjälä: ”Tutkimusaineiston arkistointi ja elinkaari”. Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus: lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen. Kulttuurihistoriallinen seura, Turku 2022, 159–174.

Isotalo, Juha: ”Herodotoksen narratiivi myyttisistä eläimistä”. Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus: lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo ja Marika Räsänen. Kulttuurihistoriallinen seura, Turku 2022, 517–529.

Kivilaakso, Katri, Pete Pesonen ja Riikka Taavetti: ”Muistitiedon keruut, kerääjät ja osallisuus”. Teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. Toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2022, 88–114.

Korjonen-Kuusipuro, Kristiina: ”Vesi ei ole samanlaista kaikkialla – Ympäristö, paikka ja kulttuuriperintö Vuoksen jokilaaksossa.” Teoksessa *Muuttuva kulttuuriperintö*. Toim. Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Santikko. Ethnos, Helsinki 2014, 186–206.

Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström: ”Kirjoittamalla kerrottua.” Teoksessa *Kirjoittamalla kerrotut: kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Toim. Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström. Ethnos, Helsinki 2016, 7–39.

Latva, Otto ja Heta Lähdesmäki: ”Miten kertoa menneisyydestä ja rakentaa tulevaisuutta – historiasta, ihmisistä ja muista eläimistä”. Teoksessa *Me & muut eläimet: uusi maailmanjärjestys*. Toim. Elisa Aaltola ja Birgitta Wahlberg. Vastapaino, Tampere 2020.

Latva, Otto ja Heta Lähdesmäki: ”Eläimet, kasvit ja kulttuurihistoria.” Teoksessa *Kulttuurihistorian tutkimus: lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Kulttuurihistoriallinen seura, Turku 2022, 469–484.

Latva, Otto ja Maarit Leskelä-Kärki: *Meri ja Tove: elämää saaristossa*. John Nurmisen Säätiö, Helsinki 2022.

- Latvala, Pauliina: ”Kerrotun ja kertomatta jätetyn välillä – Suvun suuri kertomus -keruu ja tutkimusprosessin vaiheet”. Teoksessa *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Toim. Tuulikki Kurki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004, 138–170.
- Lehto, Liisa: ”Esipuhe”. Teoksessa *Kaipaas Karjalaan, matkoja kotiseudulle*. Toim. Liisa Lehto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, 8–11.
- Lehto, Liisa ja Senni Timonen: ”Kertomus matkasta kotiin: Karjalaiset vieraina omilla maillaan.” Teoksessa *Kauas on pitkä matka: kirjoituksia kahdesta kotiseudusta*. Toim. Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 88–105.
- Lihoma, Paul: ”Silences in Malawi’s archives”. Teoksessa *Archival Silences: Missing, Lost and, Uncreated Archives*. Toim. Michael Moss ja David Thomas. Routledge, London 2021, 135–151.
- Loipponen, Jaana: ”Karjala-Orientalismistani, soteleskistä, menetyksistä, tarinoista” Teoksessa Fingerroos, Outi, Jaana Loipponen, ja Kari Alenius. *Nykytulkintojen Karjala*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007, 184-201.
- Neumann, Roderick P: “Tracing the Historical Agency of Wild Animals in the Archives: Methodology and Multidisciplinarity in Posthumanist Political Ecology.” *Geoforum* 135, 2022, 71–81.
- Peltonen, Ulla-Maija: ”Arkistojen hiljaisuudet”. Teoksessa *Elävä aineeton kulttuuriperintö: hankkeen loppuraportti*. Toim. Anna Kanerva ja Ritva Mitchell. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö CUPORE, 2015, 183–187.
- Pöysä, Jyrki. *Jätjän synty: tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997.
- Pöysä, Jyrki: *Lähiluvun tieto: näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2015.

Pöysä, Jyrki ja Senni Timonen: ”Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvot? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeessa ”*Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004, 218–254.

Raivo, Petri: ”Kamppailujen, muistojen ja unohduksen Karjala”. Teoksessa *Suomalaisten symbolit*. Toim. Tero Halonen ja Laura Aho. Atena, Jyväskylä 2005, 184–189.

Raivo, Petri: ”Unohdettu ja muistettu Suomalainen Karjala”. Teoksessa Fingerroos, Outi, Jaana Loipponen, ja Kari Alenius. *Nykytulkintojen Karjala*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007, 55–74.

Raninen-Siiskonen, Tarja: *Vieraana omalla maalla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.

Schwartz, Joan M ja Terry Cook: “Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory.” *Archival Science* 2, no. 1–2, 2002, 1–19.

Savolainen, Ulla: *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2015.

Sihvo, Hannes: ”Karjaan maill’ Kultakäköset kukkuu”. *Kotiseutu* nro 6, 1976, 172–181.

Sihvo, Hannes: ”Koivu ja tähti vuonna 2000 – Miten kirjallisuudessa palataan kotiin”. Teoksessa *Kauas on pitkä matka: kirjoituksia kahdesta kotiseudusta*. Toim. Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 155–161.

Silvasti, Tiina. *Maatilan varjossa: rakennemuutoksen anatomiaa*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2010.

Taanila, Aki: *Määrällisen aineiston kerääminen*. Haaga-Helia-ammattikorkeakoulu, Helsinki 2019.

Tollebeek, Jo: “‘Turn’d to Dust and Tears’: Revisiting the Archive.” *History and Theory* 43, no. 2, 2004, 237–248.

Ukkonen, Taina: *Menneisyyden tulkinta kertomalla: muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.